

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

מקץ תשט"ז

שבת ראש חודש וחנוכה

נר חנוכה שהותיר ביום השמיני, שורפו בפני עצמו

- הנס דפך שמן נעשה עבור קיום מצות דרְבָנָן, והנס דנצחון המלחמה
- עבור קיום מצות דְאִוְרֵיָא • רק ע"י הגיונות של החכמים, יש קיום להמצות דאורייתות ולתורה שבכתב • מעם על מה שבשבת ראש חודש טבת אומרים הפטורה דחנוכה ולא הפטורה דראש חודש • ענין הקדושה נתייחס ליוסף הצדיק דייקא כי נתגבר על נסיונות במדה זו • כל אדם לפי שורש נשמתו ותכונת נפשו, כך הם נסיונותיו • מדרש: לעתיד יעלו לְגֶלַל על ידי עננים בשבת ובראש חודש, וכשחל ביחד יעלו ב' פעמים • יען שמסרו נפשם בימי היונים על ענין "ראש חודש" וענין "השבת", יהיה לזה חשיבות מיוחדת לעתיד לבא •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראל לא יעשו עֲוֹלָה, וכבר נאמר ואל תשפן בְּאֵהֶלֶךְ עֲוֹלָה (איוב יא יד).

צו מנדב זיין לרגל א' שמחה א' יאָרצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס ריח

31 מינוט) קלאָר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך **#218**

פאר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודא

ברוקלין: **718-298-4641**

ארץ ישראל: **072-3333419**

16→1→1015

ארץ ישראל: **072-3275205**

קאנאדא: **438-797-0770**

ענגלאנד: **0330-350-3110**

פּעקס: **718-650-2970**

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (ראַנערי): **#1700 845-366-2793**

• ברכת מזל טוב •

הר"ר ישראל אפרים שניטצלער הי"ו

לרגל נישואי בנו החתן יוסף אהרן נ"י

עב"ג בת הר"ר משה יושע שוויממער הי"ו

הר"ר יואל קרויס הי"ו (בן ר' שמואל)

לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן ישעי' משה לוי נ"י

בן הר"ר שמואל אברהם גרינפעלד הי"ו

הר"ר יואל קליינמאן הי"ו (בן ר' אברהם חיים)

לרגל הכנסת בנו הבחור כמר ישראל בער נ"י

לעול התורה והמצוות

ברכת רבינו יחול על ראשם, וזכות לימוד תורה דרכים וזכות רביה"ק זי"ע יגן עליהם, ויזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים, ע"ד ישראל סבא, לעטרת תפארת אבותם.

לע"נ הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

א

קושיות וקדושים בעניני חנוכה

[הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות וכו' שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, על ידי כהניך הקדושים, וכל מצות שמזנת ימי חנוכה].

הנרות הללו קדש הם, ואין לנו רשות להשתמש בהם, אלא לראותם בלבד, כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסידך ועל נפלאותיך ועל ישועתך.

ב

קושיא א

למה יש להזכיר שהננס נעשה על ידי כהניך הקדושים דייקא

א) קודם איז שווער, ער הייבט אן הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות שעשית וכו' על ידי כהניך הקדושים. וואס א נפקא מינא דורך וועמען, ס'העט גענוג געווען ווען ער זאגט הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות שעשית וכו' בזמן הזה, וכל מצות שמזנת ימי חנוכה].

ג

קושיא ב-ג

וגם מה 'הקישור' לזה עם מה שממשיכין לומר וכל מצות שמזנת ימי חנוכה.

וכן מהו הקישור עם מה שאומרים אחר כך הנרות הללו קדש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם וכו'

ב) און דערנאך וואס איז דער קישור, על ידי כהניך הקדושים וכל מצות שמזנת ימי חנוכה.

ג) און וואס איז דער קישור מיט הנרות הללו קדש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד.

ד

קושיא דה - מתוך הדרוש

[בנוסח ההודאה אומרים, ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ואחרי כן באו כניך לדביר ביתך ופנו את היכלך, ומתרו את מקדשך, והדליקו נרות בחצרות קדשך, וקבעו שמזנת ימי חנוכה אלו. להודות ולהלל לשמך הגדול.

ד) ויש לדקדק מהו כוונת הלשון ולך עשית שם גדול וקדוש, למה נקט תואר "קדוש" דוקא.

ה) וכן באומרו ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן "כחיים הזה", צריך ביאור כוונת אומרו "כחיים הזה".

ה

קושיא ו - מתוך הדרוש

ו) [וכן מה שאמר ואחרי כן באו כניך לדביר ביתך וכו', צ"ב לאיזה צורך מזכירין כן מה שעשו ישראל אחר כך, ומה נוגע זה לענין סיפור הנס].

(התירוץ בדברי רבינו, באות לו)

קושיית ודקדוקים בדיון "נר חנוכה שהותיר"

הקדמה לקושיא ז-ט

במדרש בפסוק ביום השמיני נשיא לבני מנשה, הביא דין נר חנוכה שהותיר, דביום השמיני עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו, לפי שכיון שהוקצה למצוה אסור להשתמש הימנו. ואחר כך ממשך המדרש דצריך לקיים מצוות זקנים (דברי החכמים) כשם שהקב"ה מקיים, שהרי הקדים אפרים למנשה כדברי יעקב אבינו

דער מדרש זאגט, אין מדרש תנחומא פרשת נשא^א, און די פסיקתא^ב, [אופן פסוק] ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור, זאגט דער מדרש, ילמדנו רבינו, נר חנוכה שהותיר מה יעשה בה. כך שנו חכמים, נר שהותיר ביום הראשון מוסיף עליו ומדליקו ביום שני, [ושהותיר] ביום שני מוסיף עליו ביום שלישי, און ביום השמיני אז ס'איז געבליבן, עושה לו מדורה [ושורפו] בפני עצמו.

[וממשיך המדרש] אל יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים, לא יאמר כן, [שהרי גם] הקדוש ברוך הוא איז מקיים מצות זקנים^ג. ווייל יעקב אבינו האט געשטעלט אפרים לפני מנשה, און הקדוש ברוך הוא האט אזוי געטון, ער האט אויך געוואלט [שיקריב] הנשיא לבני אפרים תחילה, ער האט געשטעלט ביום 'השביעי' נשיא לבני אפרים (שם, מח), און ביום 'השמיני' נשיא לבני מנשה, כאטשיג מנשה איז געווען דער בכור, [ווייל] יעקב אבינו האט אזוי געזאגט, ער האט געשטעלט 'קודם' אפרים, פאלגט הקדוש ברוך הוא, ער טוט אויך אזוי. זעה מיר [אז] מ'ברויך מקיים זיין מצות זקנים. אזוי שטייט אין מדרש.

ז

קושיא ז

להבין שייכות השאלה בדיון נר חנוכה שהותיר, להפסוק ביום השמיני נשיא לבני מנשה

ז) לכאורה וואו קומט אהער די שאלה צו ביום השמיני נשיא לבני מנשה, - ס'איז דאך א פלא, - דער שאלה פון נר חנוכה שהותיר.

ח

קושיא ח

וכן השייכות מדיון נר חנוכה 'שהותיר', אל מה שצריכין לקיים מצות זקנים

ח) און נאכדעם קומט ער אראפ מיט דעם - [ואינו מובן] וואס איז דער קישור - [אז] מ'זאל מקיים זיין מצות זקנים.

^א בתנחומא נשא (סימן כט): ביום השמיני נשיא לבני מנשה.

ילמדנו רבינו, נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון, מהו להדליק בה בשני.

כך שנו רבותינו, נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מוסיף עליו כל שהוא ומדליקו ביום שני, ואם הותיר ביום שני מוסיף עליו ביום השלישי ומדליקו, וכן בשאר הימים, אבל הותיר ביום שמיני עושה לו מדורה בפני עצמו, למה, כיון שהוקצה למצוה אסור להשתמש ממנו.

לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים והאיל ואינו מן התורה, אמר להם הקב"ה, בני אין אתם רשאים לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם תחיו מקיימין שנאמר (דברים יז, י-יא) וְעִשִּׂיתָ עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֵד, למה, שאף על דבריהם אני מסכים [בפסיקתא: שאף עליו הן גזרין], שנאמר (איוב כב, כח) תִּתְּנוּ אוֹמֵר וְיִקָּם לָךְ.

תדע לך, שהרי יעקב בשעה שברך מנשה ואפרים מה כתיב שם (ויחי מח, כ), וישם את אפרים לפני מנשה, עשה הקטן קודם לגדול, וקיים הקב"ה גזרתו, אימתי, בקרבנות הנשיאים, שהקריב שבת אפרים תחלה, שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים, ואחר כך מנשה. מנין, ממה שקראו בענין ביום השמיני נשיא לבני מנשה.

^ב בפסיקתא רבתי (פרשה ג) כלשון התנחומא עם קצת שינוי לשונות.

^ג פירוש: המצות דרבנן שציוו החכמים.

ט

קושיא ט

והמצות זקנים שמוכר כאן לכאורה הכוונה למצות 'הדלקת' נר חנוכה,
וצריך ביאור למה נקט דוקא מצות נר חנוכה יותר משאר מצות דרבנן

[און] וועלכעס מיינט ער [באיזה מצות זקנים מיירי כאן].

מיינט ער מסתמא דעם גאנצן [מצות הדלקת] נר חנוכה.

(ט) [אבל צריך ביאור] ס'איז דאך אנדערע מצות [דרבנן] אויך אזוי, ער שטעלט עס
אראפ פונקט ביי נר חנוכה.

י

סיום קושיא ח

(ה) און וואו קומט דאס עפעס [דייקא] צו דעם נר חנוכה 'שהותיר', וואס איז דאס
ענין דערפון.

יא

הקדמה לקושיא י

הנאונים והראשונים מביאים להלכה דין זה דנר חנוכה שהותיר אסור להשתמש בו רק שורפו בפני עצמו. ונתקשו
התוספות למה אסור להשתמש בו לאחר שעבר זמן המצוה, ומאי שנא משאר מצות, וכגון "אתרוג", דרק בחג
הסוכות אסור להסתפק ממנו, אבל לאחר ימי החג מותר

נאך לאמיר זען.

דער הלכה פון נר חנוכה שהותיר איז דא דערין א גרויסע מבוכה, - [כי דין זה מובא
להלכה] אין שאילתות דרב אחאי גאון¹, [און] אין די ראשונים², און דער מרדכי³ (שם)
ברענגט עס בשם המדרש [הגזכר] אין מדרש תנחומא, - און תוספות⁴ פלאגט זיך
דערויף [להבין] וואס איז דער טעם, פארוואס טאר מען נישט [להשתמש בשמן הנותר מנר
חנוכה].

ס'איז [טאקע] הוקצה למצותו, אבער 'דערנאכדעם' [לאחר ימי חנוכה] אז ס'בלייבט
[איבער, למה אסור להשתמש בו].

[והלא מצינו באתרוג] ווען ס'בלייבט איבער דער אתרוג [לאחר חג הסוכות] מעג מען
נהנה זיין [דערפון], אפילו כאטש ס'איז הוקצה למצותו [בתוך ימי החג. והטעם] ווייל ס'איז
נאך אסור פשעת די מצוה, אבער ווען ס'גייט פאראיבער דער זמן - נאך סוכות - מעג
מען אים נוצן.

און אזוי [ביי] אנדערע מצות, ס'ווערט נישט אסור בהנאה 'נאכן זמן'.

און דא ביי נר חנוכה איז אסור 'דערנאך' אויכעט.

¹ בשאלתות דרב אחאי גאון (שאלתא כו): שאילתא, דמיחייבין דבית ישראל לאדלוקי שרגא דחנוכה וכו'. אם
כבתה והותיר שְׁמֶנָה, מוסיף עליו יום שני ומדליקו, ואם הותיר ליום שני מוסיף עליו ליום שלישי ומדליקו, וכן
שאר הימים, הותיר ליום שמיני, עושה מדורה ומדליקו בפני עצמו, דכיון דהוקצה למצוה אסור להסתפק ממנו.

² בראש פ"ב דשבת (סימן ט) העתיק דברי השאלות דלעיל. וכן הובא בדין זה בר"ן (המובא לקמן בתוך דברי הבית
יוסף) ושאר ראשונים.

³ במרדכי פ"ב דשבת (סימן רסח, סוף ד"ה השיב): וכל הנשאר מן השמן בלילה ראשונה, מוסיף עליו לילה שניה.
וכל שנשאר בלילה אחרונה, שורפו בפני עצמו, כדי שלא יהנה ממנו, כי הנותר אסור בהנאה. וכן שנינו בילמדנו
(היינו התנחומא) ובפסיקתא רבתי.

⁴ בתוספות שבת (מד.). והובא לקמן בהערה יא.

יב

ובבית יוסף הקשה עוד על המור, דמאי שנא מדין אסור להשתמש לאורה של נר חנוכה, "דלאחר שיעור המצוה" שהוא חצי שעה כתב המור דכבר מותר להשתמש לאורה "בעודה דולקת", אף בנר חנוכה גופה

דער בית יוסף איז מאריך^י [דערין, ווייל] לכאורה איז דאך דאס א סתירה אין די ראשונים [ובדברי הטור].

זיי ברענגען דאך אז ס'שטייט דאך, אקעגן [דעם דין פון] אסור להשתמש לאורה (שבת כא :), [אז] אבער נאכן זמן, נאכן שיעור [הדלקה], מעג מען שוין משתמש זיין [לאורה], נאך דעם שיעור פון די חצי שעה.

זעט מען דאך אז דערנאכדעם ווען ס'בלייבט [אויף] איז עס נישט אסור [אפילו בעודה דולקת], און דא שטייט א דין אז נר חנוכה שיהיה^י איז עס ביום השני מוז מען אים האלטן אויף יום השלישי, און דערנאכדעם [כשנותן ביום השמיני] עושה לו מדורה בפני עצמו [שאסור להשתמש בו].

איז דאך א סתירה.

יג

ועל זה מחלק הבית יוסף, דלאחר שכבר דלק כשיעור המצוה שוב אין לזה דין נר חנוכה דאסור להשתמש לאורה, אבל אם נכבה בתוך השיעור חצי שעה, נשאר השמן אסור להשתמש בו, ומה מיירי הפוסקים דביום השמיני עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו

פלאגט זיך דער בית יוסף, ער ענטפערט תירוצים.

^י דהנה הטור (א"ח סימן תרעו) הביא דין זה, וז"ל:

הנותר מן השמן והפתילות כליל ראשון, מוסיף עליו ומדליק כליל ב' וכו', נותר ממנו כליל ח' עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמה, שהרי הוקצה למצותו. ועל זה כתב שם הבית יוסף: כן כתב הרא"ש בפרק במה מדליקין בשם שאילתות דרב אחאי, והמרדכי בשם ילמדנו ופסיקתא רבתי.

ואם תאמר והרי כתב רבינו [הטור] בסימן תרע"ב "צריך ליתן בה שמן כזה השיעור, ואם נתן בה יותר יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן, וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן שעבר עיקר מצותה". וגם הרי"ף והרא"ש כתבו כן בפרק הנזכר, ודברים אלו סותרים זה את זה. וכן כתב הרי"ן (שבת ט. מדפי הרי"ף, ד"ה אי נמי) שהגאונים שאומרים וכו' נשאר בה ביום אחרון "עושה לו מדורה ושורפו במקומו שהרי הוקצה למצותו", הם חולקים על מה שכתב הרי"ף שאם היתה דולקת והולכת עד כשיעור הזה, ורצה לכבותה או להשתמש לאורה, הרשות בידו.

אבל אין נראה כן מדברי הרא"ש, שאף על פי שכתב סברא זו דעושה לו מדורה בשם השאלות, אם איתא שהיה סובר שהיא חולקת על הסברא הראשונה, הוי ליה לכתבן סמוכות זו לזו.

ורבינו [הטור] פשוט הוא שסובר שאינן חולקות, שהרי כתב לשתייהן סתם.

ומצאתי כתוב בשם מהר"י אבוהב ז"ל שיש לחלק ביניהם, שכשנתן השמן בנר ולא הקצהו אלא לשיעור זמן הדלקה, יכול אחר כך להסתפק ממנו אם ירצה, אבל כשנתן השמן בנר בסתם, אז הוקצה למצות נר חנוכה וצריך לעשות לו זה התיקון, עכ"ל [מהר"י אבוהב].

ולי [הבית יוסף] נראה לחלק ביניהם בענין אחר, שמה שכתב [הטור] בסימן תרע"ב, מיירי שנתן בה שמן יותר מכשיעור, ואחר שדלק כשיעור מותר ליהנות ממנו, דלא הוקצה למצוה אלא 'קדי' שיעור הצריך בלבד. ומה שכתב בסימן זה מיירי בשנותר מהשמן הצריך לשיעור הדלקה [וכגון שנכבה בתוך החצי שעה], הוא הוקצה למצות, ולפיכך צריך לעשות לו מדורה, דכיון דמשיעור הדלקה הוא, הוקצה למצותו ואסור ליהנות ממנו. וכן כתוב בהגהות מיימוניות (פ"ד דחנוכה, ד).

ואיכא למידק, למה צריך לעשות מדורה למותר השמן והפתילות, מאי שנא מעצי סוכה ונוויה דשרי אחר החג. כבר תירץ הרי"ן (שם) דהתם לא מקצה להו אלא לימי החג, לפי שעשוין 'להשאר' אחר החג, ולא מקצה להו למצות לגמרי. אבל שמן ופתילה שעשוין להתבער לגמרי, כי יחייב להו בנר, לגמרי מקצה אותן למצוה, דאין אדם מצפה אימתי תכבה נרו, ואם נשתיירו הרי הן אסורין, שהרי הקצה אותן למצות לגמרי, ודומה לעצי סוכה ונוויה שנפלו 'בחג', שאסורין, כדמוכח בפרק המביא כדי יין (כ"ה :). ולא דמי לנר של שבת שעשויה להיות כולה למצוה, ואפילו הכי נהנין אחר השבת מן השמן ומן הפתילה, משום דהתם אף בעודו דולק לעצמו למצותו נהנין ממנו, מה שאין כן בנר חנוכה. וכיוצא בזה כתבו הרש"ף בפרק כירה (הובא לקמן בהערה יא). [עוד כאן בבית יוסף].

ער מאַכט אַ חילוק, אַז דאָס מיינט מען [דיש שמן הרבה], דעס [אויף] וואָס ס'בלייבט שוין טאַקע נאָכן שיעור [חצי שעה שדלק הנר, מותר להשתמש בו], אָבער [הנותר] פון דעם וואָס מ'האַט אָנגעגרייט אויפן שיעור [וננכה בתוך החצי שעה], דעס אַז ס'בלייבט, דעס איז אסור.

יד

אמנם עדיין קשה מאי שנא מן "נר שבת" דאם נכבה ונשאר שמן, מותר ליהנות מזה לאחר השבת אָבער פרעגט מען דאָך^ט [נאָך אַ קשיא], פאַרוואָס ביי [נר] שִׁבְתָּ מַעַג מַעַן יאָ [להשתמש במה שהותר], אפילו ס'בלייבט [ממה שנכבה בתוך זמן מצותה], פאַרוואָס איז נישט דעמאָלטס אויך אסור.

דער בית יוסף סימן תרע"ז איז מאריך [וויאזוי] מ'זאָל די צוויי דינים פאַרענטפערן, [באופן] ס'זאָל נישט זיין קיין סתירה [כדלקמן]. (תירוצו על זה, ראה להלן באות יז)

טו

ועל הקושיא הראשונה מאי שנא "מאתרוג", תירצו הראשונים דשאני נר חנוכה דהיה דעתו שִׁכְלָה השמן בהדלקתו, ולא ישאר ממנו. משא"כ באתרוג דידוע שִׁישָׁאר לאחר החג, ואינו מְקַצֶּה דעתו ממנו אלא בתוך ימי החג אָבער וואָס דער טעם איז, פאַרוואָס איז דאָס אַנדערש ווי אַלע מְצוֹת, ווילן זיי פאַרענטפערן, די ראשונים פאַרענטפערן, ווייל 'דעס' [נר חנוכה] איז הוּקָצָה לְמַצּוֹתוֹ [על מנת] ס'זאָל 'אויסגעברענט' ווערן, און [שאר מצוה] דעס איז הוּקָצָה - למשל ביי אַן אַתְרוֹג - נאָר אַז מ'זאָל דערמיט 'בענטשן' [אַתְרוֹג], אָבער נישט מ'זאָל [עס מְכַלֵּל זיין]. דערפאַר, 'דעס' [נר חנוכה] איז הוּקָצָה געוואָרן אינגאַנצן, מ'זאָל עס פאַרברענען [ולכן נאסר לגמרי ואף לאחר זמנו].

טז

התחלת קושיא י

ומכל מקום עדיין צריך הסבר, דסוף סוף אם למעשה נכבה הנר חנוכה ונשאר מן השמן, וכבר הוא לאחר חנוכה ושוב אינו עומד עוד למצותה, למה לא יהא מותר ליהנות ממנה י' 'דאָך' ברויך נאָך אַלץ האָבן אַ שטיקל תירוץ, ס'איז טאַקע הוּקָצָה צו דער מְצוֹה אַז ס'זאָל 'אויסברענען', אָבער אַז ס'קומט שוין, 'דערנאָכדעם' אַז ס'בלייבט, קאָן מען דאָך שוין נוצן צו נְהַנֶּה זיין [כי הרי מעתה הרי אינו עומד עוד לְמַצּוֹתוֹ]. [ומה שנאסר משום מוקצה מחמת מצוה] דאָס איז רעכט [נאָך] ווילאַנג ס'איז נאָך עוֹמֵד לְמַצּוֹה.

(המשך קושיא י, באות יח)

יז

ועל החילוק בין נר חנוכה, "לנר שבת", תירצו התוספות [והבית יוסף] דשאני נר שבת דגם בעודו דולק מותר ליהנות ממנה, משא"כ בנר חנוכה דאסור להשתמש לאורה. נאָר לאָמיר זען דאָס ענין דערפון. לאָמיר זען, דער יסוד דערפון זאָגט תוספות^א, פאַרוואָס [נר חנוכה איז הוּקָצָה לְמַצּוֹתוֹ], ווייל ס'איז אַסור לְהַשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָה [בשעת מצותה].

^ט בתוספות שבת (מד). המובא לקמן.

^ב בר"ן, וכמובא בבית יוסף דלעיל.

^א בתוספות שבת (מד). [מותר השמן] שבנר ושבקערה אסור, ורבי שמעון מתיר. - ואחר השבת מותר אפילו לרבי יהודה. והכי נמי תנא לקמן (שבת מה). גבי נויי סוכה, אסור להסתפק מהן עד מוצאי יום טוב האחרון, אבל בתר

[ובזה מתרצים התוספות והבית יוסף] פֶּאֶרְוֹאָס בִּי [נר] שֶׁבֶת אֶז ס'בִּלִּיבֶט דֶּערפֿון [מותר להסתפק ממנה לאחר השבת], ווייל בשעת מעשה ווען ס'ברענט [בתוך השבת], מעג מען דאָך אויך הנאה האָבן דערפֿון, [וממילא] איז עס נישט הוּקָצָה פֿון 'דעם' אַז ס'זאָל אסור זיין בהנאה.

אַבער ביי נַר חֲנוּכָּה ווייל ס'איז אַסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָה, איז עס שוין [הוקצה] אויף דעם אויכעט, איבערדעם איז עס געבליבן [באיסור].
אַזוי איז תוספות מְסַבִּיר.

יח

סיום קושיא י

ועל כל פנים עדיין צריך הסבר בדרך פשוט, למה החמירו כל כך בנר חנוכה דאסור ליהנות ממנה אף לאחר ימי חנוכה כשכבר אינו עומד עוד למצותה

י) אַבער אף על פי כן פעלט נאָך אַ הֶסְכֵּר, [דזה מספיק רק לתרץ מאי שנא מנר שבת, אמנם עדיין קשה מאי שנא פון] אַנדערע מִצְוֹת וואָס ס'איז אויכעט אַסור ווילאַנג ס'איז די מִצְוָה, [וכגון אַתְרוּג שלא ניתנה ליהנות ממנה בשעת מצותה, און] פֿונדעסטוועגן אַז ס'איז 'פֶּאֶרְאִיבער' די מִצְוָה מעג מען שוין.
עס פעלט נאָך אַ תִּירוּץ, עפעס אַ פֿשוּט'ן תִּירוּץ.

יט

ישוב הקושיות בעניני חנוכה

הקדמה לישוב קושיא א-ג

הנס דפך שמן נעשה עבור קיום מִצְוֹת דְּרִבְיוֹ, והנס דנצחון המלחמה עבור קיום מִצְוֹת דְּאוֹרֵייהָא בנס דחנוכה היו שם ב' מיני ניסים, א' הנס דריבוי השמן, וב' הנס דנצחון המלחמה. ובה יובן שאלת הגמרא מאי חנוכה, ופירש"י על איזה נס קבעוהו. [ועל זה מתרץ דקביעות הח' ימים ולא סגי ביום אחד, הוא על הנס דריבוי השמן בח' ימים] [נגאָר] דאָס ענין דערפֿון. דער נס איז דאָך געווען ביי חֲנוּכָּה [על ב' אופנים].
די גמרא פרעגט (שבת כא:) מאי חנוכה, זאָגט רש"י [על איזה נס קבעוהו], אויף וואָס פֶּאֶר אַ נס האָט מען דאָס קובע געווען, אויף 'וועלכ'ן' נס. [ומתוך הדוא על שמצאו פך אחד בחותמו של כהן גדול שלא היה בו שמן אלא ליום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנה ח' ימים].
האָב איך גערעכנט [בביאור שאלת מאי חנוכה לפי דברי רש"י, דהנה] ס'איז דאָך געווען צוויי נִסִּים [של שמן, ושל נצחון המלחמה].
ווייל לעולם איז דאָך אַ גרויסער ספק^{יב} צי ס'קומט [מצות חנוכה] אויף די מלחמה, אויפן נִצְחוֹן.
אַזוי ווי מ'זאָגט (בנוסח על הנסים) מִסְרַת גְבוּרִים בִּיד חֲלָשִׁים, רַבַּת אֶת רִיבָם דִּנְתָּ אֶת דִּינָם.

הכי שרי. וְקָשָׁה לר"י, דמאי שנא מנר חנוכה, דתניא (בתנחומא ופסיקתא הנוכר) כבה ליל ראשון מוסיף עליו בליל ב' ומדליק בו, כבה ליל ח' עושה לו מדורה בפני עצמו, מפני שהוקצה למצותו. - נאומר ר"י, דנר חנוכה עיקרו לא לְהִנְאֹתוּ בא' אלא לפרסומי ניסא, ומשום חביבותא דנס אינו מצפה שיכבה, אלא מְקַצֶּה לגמרי למצוה, אבל נר שבת 'לְהִנְאֹתוּ בא', יושב ומצפה שיכבה, ולכן מותר.

^{יב} כמו שהאריך בזה הפרי חדש (או"ח סימן תרע) לומר דקבעו יום אחד על נצחון המלחמה, אבל הרבה פוסקים חלקו עליו. וכמו שהאריך רבינו בכמה דרושי חנוכה, וכן הזכיר זה להלן בדרוש זה (באות כד).

ב

ובמגילת תענית איתא עוד טעם ג' על קביעות ימי חנוכה, דהוא על חנוכה המזבח והמקדש שנתעסקו בו ח' ימים

אין אַמַת'ן אַרײן, אין מגילת תענית שטייט דאָך גאָר אַרויס²⁷ [טעם שלישי], דאָרט שטייט דאָך גאָר אַרויס [אז] מ'האָט פאַרדעם [קובע געווען אַכט טאָג, וועגן חנוכה המזבח].
 'די' קשיא [פון בית יוסף], פאַרוואָס מ'מאַכט אַכט טאָג, ס'איז נאָר זיבן [טאָג געווען דער נס]. דעם שטייט נאָך אין מגילת תענית לכאורה, דער מגילת תענית פרעגט עס.
 ער ברענגט עס דער (טורי זהב) [דרכי משה] שוין²⁸.

[וועכ"פ במגילת תענית כתוב] פאַרוואָס מאַכט מען חנוכה - פרעגט ער - אַכט טאָג.
 און די וואָס זיי ענטפערן [במגילת תענית אז ס'איז] וועגן חנוכה המזבח [שבימי החשמונאים, על זה שוב הקשו הלא] דער חנוכה הבית המקדש [בימי שלמה] איז דאָך נאָר געווען זיבן טאָג, [ולמה כאן היה חנוכה המזבח ח' ימים].
 זאָגט ער, ווייל דאָרט [בזמן החשמונאים] האָט מען געאַרבעט אַכט טעג [אויפן חנוכה המזבח], און דעמאָלט איז געווען זיי האָבן געטראָפן [פך שמן טהור], זיי האָבן מטהר געווען [די עזרה] און זיי האָבן געפונען דעם פֿך שָׁמֶן.
 אַזוי שטייט אַרויס דאָרט [במגילת תענית] דעם טעם [דטעם היו"ט הוא משום חנוכה המזבח].

כא

זעט אויס [מדברי המגילת תענית] אז דער גאַנצער חנוכה איז ווייל מ'האָט עס מַחֲנֵךְ געווען אַכט טאָג. גאָר אַן אַנדערער בחינה, נישט וועגן די נרות, נישט וועגן דעם נס פונעם פֿך.

²⁷ במגילת תענית (פרק ט - כסלו): בעשרין וחמשה ביה, חנוכה יומין תמניא, דלא למספד. שכשנכנסו יוונים להיכל (וכ' וכלשון המובא בגמרא שבת כא:; ואח"כ איתא עוד שם) ומה ראו לעשות חנוכה שמונה ימים, והלא חנוכה שעשה משה במדבר לא עשה אלא שבעה ימים, שנאמר (צו ח, לג) ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים וגו', ואומר (נשא ז, יב) ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו וגו', ובשביעי הקריב אפרים. וכן מצינו בחנוכה שעשה שלמה, שלא עשה אלא שבעת ימים, שנאמר (דברי הימים ב' ז, ט) כי חנכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים. ומה ראו לעשות חנוכה זו שמונה ימים. אלא בימי מלכות יון נכנסו בני חשמונאי להיכל, ובנו את המזבח, וְשִׁדְּדוּהוּ בסייד, ותיקנו בו כלי שרת, והיו מתעסקין בו שמונה ימים. ומה ראו להדליק את הנרות, אלא בימי מלכות יון שנכנסו בית חשמונאי להיכל ושבעה שפודין של ברזל בידם וחפוסם כִּבְעִץ, והדליקו בהם את המנורה.

²⁸ דהנה בטור ("אח"כ סו"ס תרע) כתב: והיה אומר הר"מ מרשנבורק ז"ל, שריבוי הסעודה שמרבים בהם [בימי חנוכה] הן סעודת הרשות, שלא קבעו אלא להלל ולהודות ולא משתה ושמחה.
 ועל זה כתב בדרכי משה (שם, א): כתב מהר"א מפראג [בהגהותיו על דברי הטור] וזה לשונו, אבל במדרכי האריך כתב [וז"ל] ובמגילת תענית אמרו שקבעו ימים טובים משום חנוכה המזבח, וכן כתב אור זרוע (סימן שכא), וכן משמע במדרש רבתי פרשת בהעלותך (והוא בפסיקתא, פיסקא דחנוכה), והכא (בגמרא שבת כא:;) אומר שקבעוהו משום הנס. ויש לומר דמשום זה קבעו משתה ושמחה, אבל להלל ולהודות קבעו משום נס, וכן משמע מפירוש רש"י, עד כאן לשונו [של מהר"א מפראג]. ואפשר שלזה נהגו במשתה ושמחה.
 ועיין עוד במגן אברהם (שם, א) וז"ל: ויש אומרים שיש [קצת מצוה בריבוי הסעודות] כו'. וכן כתב בדרכי משה, משום דאיתא במגילת תענית ובמדרש בהעלותך שקבעו למשתה ושמחה, [לפי] שנגמרה מלאכת המשכן בזמן הזה. וכן פסק בים של שלמה פרק ז' דבבא קמא סימן ל"ז, וב"ח ("א"ח שם, ד"ה ולענין), עכ"ל המג"א. - ומשמע דמפרש המגן אברהם כוונת הדרכי משה על החנוכה המזבח שבימי משה, וכמו שמובא ענין זה גם בטור (סימן תרפד) ובטורי זהב (שם, א). וכפי הנראה שלא היה לפני המג"א המגילת תענית עצמו, אבל לפי המבואר במגילת תענית מוכח דקאי על חנוכה המזבח שבימי החשמונאים [נאשר זה היה תשלום ופרעון לכ"ה כסלו על שנגמרה מלאכת המשכן ביום זה בימי משה].

[ועל פי זה מיושב קושית הבית יוסף, אלא שלפי זה קשה על לשון הש"ס, למה הזכירו רק חצי דבר מענין קביעות ח' ימי חנוכה, שהוא ענין מציאת הפך, ולא הזכירו גם ענין חנוכה המזבח]^{טו}.

כב

ובאמת גם מעם הגמרא דנקבע ימי חנוכה בשביל הגם דרבינו השמן, מקורו במגילת תענית שם, וא"כ במגילת תענית עצמו מבואר ב' מעמים. ונראה ביאורו, דמה שקבעו ח' ימים אף שהגם דשמן היה רק ז' ימים, והו' משום מעם החנוכה המזבח דנמשך לח' ימים, ומה שקבעו לעשות זכרון היו"ט בהדלקת נרות דייקא, והו' משום מעם הגם דרבינו השמן, ואגב שאר הימים קבעו גם ביום הראשון לעשות הזכרון בהדלקת נרות.

אָבער דער אָמֶת, דאָס קאָן זיין ס'איז ביידע אָמֶת.

טאָקע דער מגילת תענית איז דער מקור פון די גמרא (שבת שם), [וואָס] די גמרא זאָגט דעם נס פון דעם פֿך טהור, [כי דברי הגמרא אלו] דעם שטאַמט דאָך אויך פון מגילת תענית, דערנאָך פירט ער אויס [במגילת תענית] פאָרוואָס מ'האָט נישט געמאַכט זיבן טאָג, [ומתרץ דזהו חנוכה המזבח שנתעסקו בה ח' ימים].

אין אָמֶת'ן אַרײַן קען זיין דאָס איז איינס [מקורש] מיט דאָס אַנדערע, מ'האָט געמאַכט אויף ביידע, מ'האָט עס געמאַכט [לקיים זכרון היו"ט דייקא] מיט נִרְוֹת, וועגן דעם נס פונעם פֿך, און מ'האָט עס געמאַכט אַכט טאָג ווייל מ'האָט עוסק געווען אין חינוך [המזבח והמקדש] און ס'האָט געדויערט אַכט טאָג, וועגן ביידע אינאיינעם.

ווען נישט 'דעס' [הגם דפך שמן] העט מען עס גיווען געמאַכט א יום טוב [בהלל והודאה] אָן נִרְוֹת, [און למעשה] מ'האָט עס געמאַכט מיט נִרְוֹת, וועגן דעם פֿך.

און דאָס ענין פון אַכט טאָג [גר חנוכה] איז געווען, ווייל מ'האָט דאָך סיי ווי סיי געברויכט צו מאַכן [ח' ימים ליו"ט], אַכט טאָג האָט מען געברויכט צו מאַכן וועגן 'די חנוכה' [פונעם מזבח, ששהו בזה ח' ימים], און די חנוכה [פונעם מזבח און בית המקדש] איז דאָך אויך מיט נִרְוֹת אַזוי ווי ס'שטייט טאָקע דאָרטן אין די פסיקתא^{טז} [אז] אַלע חנוכות [המשכן והמקדש] זענען געווען מיט נִרְוֹת.

^{טו} על פי דברי יואל לחנוכה אות פז (קושיא ד).

^{טז} בפסיקתא רבתי (פרשה ב): וכמה חנוכות הם, שבע חנוכות הם. ואילו הן חנוכות שָׁמַיִם וְאָרֶץ, שנאמר (בראשית ב, א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, ומה חנוכה היה שם, וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹקִים בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר (שם א, יח). וחנוכות החומה, שנאמר (נחמ"י יב, כז) וּבִתְנֻכַת חֹמֶת יְרוּשָׁלַיִם, וחנוכות של עולי גולה, שנאמר (עזרא ו, יז) וַיִּהְיוּ רַבְּרֵי הַחֲנֻכָּה בֵּית אֱלִיָּא דָּנָה וְגו'. וחנוכות הכהנים, זו שאנו מוֹלִיקִין [נרות חנוכה]. וחנוכות העולם הבא, שנאמר (צפני" א, יב) אַחֲפַשׂ אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּנִירוֹת. וחנוכות השמיאים, זאת חֲנֻכַת הַמְּזֻבָּח (נשא ו, פד). וחנוכות המקדש מה שקראו בעיני (תהלים ל, א) מְזֻמֹּר שִׁיר חֲנֻכַת הַבֵּית לַדָּוִד.

וכן להלן שם (בסוף פרשה ב): דבר אחר מְזֻמֹּר [שיר חֲנֻכַת הַבֵּית], שבע חנוכות הם, חנוכות ברייתו של עולם וכו', חנוכות משה וכו', וחנוכות הבית, דכתיב מְזֻמֹּר שִׁיר חֲנֻכַת הַבֵּית לַדָּוִד, וחנוכות בית שני וכו', וחנוכות החומה וכו', וזו של עכשיו של בית חשמנואי, וחנוכות העולם הבא שאף היא יש בה נרות, דכתיב (ישעי' ל, כז) וְהָיָה אֹר הַלְבָנָה כְּאֹר הַחֲמָה וְאֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַעֲתִים וְגו'.

ועיין עוד בבראשית רבה (לה, ג): אמר רבי לוי, כתיב (דהיי"ב ז, ט) כִּי חֲנֻכַת הַמְּזֻבָּח עָשׂוּ שְׁבַעַת יָמִים וְהִחַג שְׁבַעַת יָמִים, ואין לך שבעה לפני החג שאין בהן שבת ויום הכיפורים, ואותן שבעה ימים היו ישראל אוכלים ושותים ושמיחים "ומדליקין נרות", ובסוף חזרו ונצטערו על הדבר, אמרו תאמר שיש בידינו עון שחללנו שבת, ולא התענינו ביום הכפורים, וכדי לפייסן שרצה הקדוש ברוך הוא מעשיהם, יצתה בת קול ואמרה להן כולכם מבני העולם הבא.

וביפה תואר שם ביאר דהדלקת הנרות היה צורך בזה לצורך השמחה דאכילה ושתייה. וקרוב לזה כתב בנזר הקדוש שם, אלא דהנזר הקדוש מפרש דזה היה לכבוד ה', כמו בשמחת בית השואבה, ולא לצורך אכילה ושתייה, ומביא שם הפסוק (ישעי' כד, טו) בְּאֵרִים בְּקִדּוֹ ה'.

[נענין בזה בדברי רבינו בליל זאת חנוכה תשכ"ד (לשון קדשו קונטרס פב, אות לט)].

איבערדעם מאַכט מען אפילו דעם ערשטן טאָג [זכרון ה'י"ט "בהדלקת נרות", אף שאז לא היה נס בשמן, וקדושיית בית יוסף].

כג

ועל כל פנים מבואר שאלת הגמרא מאי חנוכה, דפירש"י על איזה נס קבעוה, אם על נס דשמן, או על נצחון המלחמה, [מלבד המעם דחנוכת המזבח]

היוצא לנו מזה, איז דאָס אַ קלער, טאַקע ווי רש"י זאָגט [אויף] מאי חנוכה [על איזה נס קבעוה] (כדלעיל באות יט), אויף 'וואָס' האָט מען געמאַכט דעם חנוכה. צי האָט מען עס געמאַכט אויפן נס [דשמן] או דמלחמה, או בשביל החינוך, אויף 'וואָס', [און] אויף 'וועלכן' נס האָט מען דאָס געמאַכט.

כד

והנה אם היה נקבע ה'י"ט על נס דנצחון המלחמה, או היה סגי לקבוע רק ביום אחד, וכמו שבאמת דעת הפרי חדש בשוב קדושיית הבית יוסף, דיום ראשון נקבע רק עבור נצחון המלחמה

אויף נצחון המלחמה, העט גענוג געווען איין טאָג, העט מען נישט גיווען געדאַרפט האָבן קיין אַכט טאָג אויף נצחון המלחמה, ווי דער פרי חדש זאָגט (א"ח סימן תרע), נאָר 'דעם' טאָג וואָס מ'האָט מְנַצֵּחַ געווען. [ווייל] דאָס איז נאָר [איין טאָג], אַזוי ווי ביי פּוּרִים, מ'האָט מְנַצֵּחַ געווען [ביום י"ד] האָט מען געמאַכט 'דעם' טאָג.

ער זאָגט דאָך [דער פרי חדש לתרץ קדושיית בית יוסף, אַז] איין טאָג איז אויף נצחון המלחמה, אַזוי זאָגט דאָך טאַקע דער פרי חדש. אָבער אַכט טאָג [שאר ה' ימים] איז נאָר וועגן די נְרוֹת. [ובזה אתי שפיר תירוצי הגמרא על שאלת מאי חנוכה, דמביא רק הנס דריבוי השמן, משום דבא לבאר טעם שקבעו לח' ימים ולא רק ליום אחד].

כה

והנה יש חילוק בין הנס דשמן לנס דנצחון המלחמה, כי "נצחון המלחמה" היה עבור שרצו לבטל חודש שבת ומילה שהם מַצּוֹת דְּאֻזְרִיתוֹת, "ונס השמן" היה לחזק קיום גְּזֻרֹת דְּרַבָּנָן שגורו על הגוים שדינם כזבים לטמא במגע ובריסט

[נאָר] דער חילוק איז [בין הנס דשמן ובין נצחון המלחמה, כי] דער נצחון המלחמה [הוא עבור קיום המצות שהם מדאורייתא, וואָס] זיי זענען אַזוי אויפגעשטאַנען אויף אידן לְהַשְׁכִּיחַם תּוֹרָתָהּ וּלְהַעֲבִירָם מֵעַל חֻקֵּי רְצוֹנָהּ, וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עֲמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם רַבָּתָּ אֶת רִיבָם וכו'. [והנס דשמן הוא עבור קיום גזירות החכמים ומצות דרבנן, כדלקמן]. (המשך ענין זה באות כז-כח)

כו

[קושיא ד-ה]

[להבין מה שמזכירין בעל הנסים, התואר שם גָּדוֹל "וְקָדוֹשׁ".
וכן הלשון ופּוֹרְקָן "כְּהִיּוֹם הַזֶּה"]

- [ואגב יש לדייק בהמשך נוסח ההודאה] וּלְךָ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמְךָ, [דלכאורה צריך ביאור] וואָס איז דער שם גָּדוֹל "וְקָדוֹשׁ".
[וכן צ"ב כוונת אומר] וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה וּפּוֹרְקָן "כְּהִיּוֹם הַזֶּה". -

כז

המשך הקדמה לשוב קושיא א-ג (וקושיא ד-ה)

דאָס ענין דערפון לאָמיר'זשע זען, דער ענין פון נצחון המלחמה (הוא לצורך קיום מצות דאורייתא).

זיי האָבן דאָך געוואָלט מְבַטֵּל זיין פון אידן חוֹדֶשׁ שְׁבַת מִלְּהָ, זיי האָבן זיך פאַרלייגט אויף מִצְוֹת דאורייתא, דאָס איז אַלעס דאורייתא, [וואָס] זיי האָבן זיך פאַרלייגט [לבלט ח"ו].

כח

[מה שאין כן] דעם נס פון די גִּירוֹת איז נאָר געווען אויף אַ דרבנן.

אָזוי ווי תוספות זאָגט" ס'איז געווען נאָכדעם וואָס מ'האָט שוין גוזר געווען אויף מָגַע עכו"ם אַז זיי זענען פֻּזְבִּים, דאָס איז שוין וועגן אַ גִּזְרָה [דְּרַבְנָן], די גאַנצע טומאָה [שחששו על השמן] איז געווען ווייל מ'האָט גוזר געווען אַז מגע עכו"ם האָט דעם דין פֻּזְבִּים^ט, אַ טומאה [וואָס] דאָס גאַנצע איז נאָר געווען אַ טומאה דרבנן.

און [כשנעשה להם נס להנצל מטומאה דרבנן] דורכדעם איז נִתְחַזַּק געוואָרן דער כח פון מִצְוֹת דְּרַבְנָן, אָזוי שטייט דאָךְ^ט.

^י בתוספות שבת (כא:): שהיה מונח בחותמו של כהן גדול. אם כבר גזרו על הנכרים להיות פֻּזְבִּים [ואם כן הגויים מטמאים בהיסט], צריך לומר שהיה מונח בחותם בקרקע, שלא הסיטו הכלל. [עכ"ד התוספות].

^י דאיתא בגמרא (נדה לה): דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמָּתָם אֵלֶּהָם אִישׁ אִשׁ כִּי יִהְיֶה זָב (מצורע טו, ב), בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מטמאין בזיבה ואין העובדי כוכבים מטמאין בזיבה, אבל גזרו עליהן שיהיו כּוֹזְבִּין לְכָל דְּבָרֵיהֶם. [והיינו דמורבנן כל גוי מטמא במגע והיסט, אפילו אם יצא ממנו זיבה. משא"כ מן התורה שום גוי אינו מטמא בזב, ואפילו יצא ממנו זיבה].

^ט בחידושי חתם סופר (שבת כא: ד"ה מצאו): דודאי טומאת מת הותרה בצבור, אך הם גזרו על הגויים להיות כּוֹזְבִּים, וטומאת זב לא הותרה בצבור. והיו חכמי הדור נבוכים מה לעשות, אם להעמיד דבריהם במקום ביטול עבודת הדלקה או לא, ועשה הקב"ה נס ודלק ח' ימים מבלי שיצטרכו לבלט הדלקת נרות, ומזה הָרָאוּ להם מן השמים הסכמה על גירי חכמינו ז"ל, ונתחזקו הדת ותורה שבעל פה.

ועיין עוד ביערות דבש (ח"א דרוש ג): אך דע כי אף שפסק בימי מרדכי ואסתר טעות ההוא מלהאמין בכוכבי שמים [והדר קבלו את התורה שבכתב מאהבה, וכמו שהאריך שם בביאור ענין הנס וקיום התורה שבימי מרדכי ואסתר], מכל מקום היה עדיין תורה שבעל פה רופפת בידם, כי בילדי נכרים חכמי הפילוסופים היא חכמת היוונים הספיק, ותיכף בכנין בית שני שם בנו כוחים בית המקדש בהר גריזים, ושמה התאספו כל פוקרים בתורה שבעל פה, ויאספו שמה כל צדוקים וכל קשי עורף למיניהם, כמו שכתב יוסף בן גוריון בספרו העברי, כי לדעת המינים פרחת תיכף הצרעת לארץ ישראל, כי נתערבו בדיעות יונים. והיו בארץ ישראל ג' כתות, המה הפרושים בעלי מעתיקי התורה שבעל פה מנוחתם כבוד, והם שהאמינו בחכמת הגלגול. ודעת צדוקים שכפרו בתחית המתים ובעולם הבא. ודעת בייתוסים נקראים נזירים, שהם מתנהגים פרישות למאד, אבל לא ישמעו לדברי תורה שבעל פה, כי אם כל למודיהם הכל לפי חכמת הפילוסופים ודעת חיצונים. וזו היתה סיבה לבסוף שבאו יְוֹנִים על ירושלים, כי המינים והפוקרים כמו אליקמוס הכהן וחביריו הלשינו על הפרושים, וכאשר באו הַיֹּנִים בארץ הקדושה המה [הצדוקים ובייתוסים] נתערבו בהם, וזולת עדת הפרושים והחסידים, לפי שהיתה ידם עם חשמונאים כהני ה', ומאלה פרח הנס, שהרימו קרן על היונים ונתקבלה תורה שבעל פה על ידי נס הזה, כי ראו כי כת הפרושים האלה הצליחו.

וביחוד בפך של שמן שדלק ח' ימים, להיותם שמנים אחרים בלתי טהורים, וזהו מופת גם כן על התורה שבעל פה, כי איה אפוא נזכר בתורה שלא ידליקו בשמן טמא, ומזה קבלו [עליהם לקיים] תורה שבעל פה, כאשר בפילוסופים של חשמונאים גזרו מבלי לחמור חכמת יונים (וסוטה מט: ובבא קמא פב: ומנחות סד:). שהיא פילוסופית מאריסטו וחביריו אשר מהרסים נגד התורה שבעל פה, ואף הם [החשמונאים] הרסו מקדש של הר גריזים שהיה לצדוקים, וכמה תקנות תקנו מבלי להתערב עם בַּת אֵל נָכֵר כמבואר בעבודה זרה (לו:). שגזרו זאת בבית דין של חשמונאים, ולכן נס חנוכה הוא לקבוע אמינותה של תורה בעל פה.

ולכן בטלו כל מגילות התענית חוץ משל חנוכה ופורים, הרצון, היותם מורים על קיום התורה הן בכתב הן בעל פה, אם כן עיקר תכלית הנס בפורים ובחנוכה, היה קבלת התורה שבכתב ושבעל פה וכו'.

[וע"ע באורך בענין זה שעי"נ נס חנוכה נתחזק כח החכמים ותורה שבעל פה, בדברי יואל לחנוכה (אחת לו, ואות עג-עד)].

ער דער בני יששכר איז מאַרין דערינען.²

ס'איז געוועזן בימים ההם האָט מען זיך 'פאַרלייגט' אויף מצות דרבנן, די צדוקים און בייתוסים וכדומה.^{3א}

פאַרדעם [מיטן נס חנוכה] האָט מען געוויזן מן השמים [אויף] אלע גזירות חכמים, ווי חשוב ס'איז, [שהרי] דעם גאַנצע נס איז געוועזן נאָר אינגאַנצן געווען וועגן אַ דרבנן, [ווייל] די גאַנצע טומאָה איז דאָך נאָר אַ טומאה דרבנן, די טומאה וואָס ס'איז געווען אויף די [שאר] שְׁמנים איז נאָר געווען מדרבנן, און הקדוש ברוך הוא האָט געטון אַזעלכע נסים [כדי שיוכלו להדליק המנורה בטהרה, שלא בטומאה דרבנן], האָט ער געוויזן מיט דעם דעם פֿון די מצות דרבנן.

כט

עוד הקדמה לישוב קושיא א-ג, וקושיא ד-ה

דתואר "קדוש" הוא כינוי למי שמקיים דברי חכמים וגוירותיהם

אמרו חכ"ל דכל המקיים דברי חכמים נקרא "קדוש". וכוה פירש היטב לב מאמר הכתוב "קדשים" תהיו, והיינו שתקיימו דברי חכמים, כי "קדוש" אָני ה' אֱלֹהֵיכֶם, שגם הקב"ה מקיים דברי החכמים, וכמבואר לעיל בשם המדרש

[והנה] דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב טייטשט^{2ב} [דעם פסוק] קדשים תהיו

פי קדוש אָני ה' אֱלֹהֵיכֶם (קדושים יט, ב).

[דהנה] די גמרא זאָגט (יבמות כ.) כָּל הַמְּקִיִּים דְּבְרֵי חֲכָמִים נִקְרָא 'קָדוֹשׁ'.

איבערדעם זאָגט ער, 'קדשים' תהיו, זאָלסט מקיים זיין מצוות דרבנן, פי קדוש אָני ה' אֱלֹהֵיכֶם, ווייל הקדוש ברוך הוא איז אויך מקיים דברי חכמים, אַזוי ווי דער

² שהאריך הרבה פעמים בענין התגלות "אור התורה" בכלליות, ע"י נס חנוכה. וגם האריך (במאמר ג סימן ד, ובמאמר ד סימן ז, ועוד) דהיוונים היו עיקר מלחמתם נגד תורה שבעל פה, ושהל"ו נרות דחנוכה הם נגד ל"ו מסכת בתורה שבעל פה המפורשות בגמרא.

וזה לשון רבינו בליל ה' דחנוכה תשכ"ג: מילא דער בני יששכר איז כסדר פיל מיט דעם, און ער חזק'ט עס איבער אפשר מאָה פֿענים וָאָד, [אז] ס'איז נִתְגַּלָּה געוואָרן דער אור התורה דעמאָלט, [ווייל] מ'האט זיך פאַרלייגט אויף די תורה הקדושה, די יונים האָבן געוואָלט [להשכיחם חוץ לה]. און פֿפֿרטיזות [אויף תורה שבעל פה] זאָגן זיי דאָך אלע, אז תורה שבעל פה איז דעמאָלט נִתְחַזַּק געוואָרן וכו'.

^{3א} עיין בזה בדברי רבינו שם בליל ה' דחנוכה תשכ"ג, ובדברי יואל (אות עג-עד), שהאריך בענין מלחמת החשמונאים עם הצדוקים. ועיין בדברי היעזרות דבש המובא לעיל (בהערה ט).

^{3ב} בייטב לב ריש פרשת קדושים: דָּבָר וגו' קדשים תהיו פי קדוש אָני ה' אֱלֹהֵיכֶם (קדושים יט, א-ב). מה כתיב למעלה, ושמרתם את משמרתִי (אחרי יו, יא) לא תסור מן הדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ, וראיה לזה ימין ושמאל, היינו של איסור קדושה שניות לעריות מדברי סופרים, ואמאי כו', אמר אביי כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש, אמר ליה רבא כו', אלא אמר רבא קדש עצמך במותר לך. ונראה דזה עצמו טעמו של אביי שאמר המקיים דברי חכמים נקרא קדוש, משום שמקדש עצמו במותר לו.

ובמדרש נחחומא סוף נשא, לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים וכו' (כבר הועתק לעיל בהערה א), עד כאן דבריו. וזה שאמרה תורה (דברים יז, יא) לא תסור מן הדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ, וראיה לזה ימין ושמאל, היינו של יעקב, שנאמר (בראשית מח, יד) וישלח ישְׂרָאֵל את ימינו וישת על ראש אֶפְרַיִם וגו' ואת שמאלו על ראש מְנַשֶּׁה, וקיימתי דבריו. ועיין מה שכתבתי בזה (בייטב לב) סוף פרשת מקץ (ד"ה ועל פי).

וכזה נדרוש סמוכים. תחלה אמר אזהרה לחכמים ושמרתם את משמרתִי, עשו משמרת וכו'. אחר כך דָּבָר אֵל כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו' קדשים תהיו, שתקיימו דברי חכמים ותהיו נקראים קדשים, פי קדוש אָני ה' אֱלֹהֵיכֶם, כביכול גם אני שומע לדברי חכמים, ואני מחמיר על עצמי לקיים גזרתכם, כדמוכח מיעקב. ויעיין שם עוד בזה.

[ועיין בזה גם בייטב לב פרשת בהעלותך (בפסוק ולא יהיה נגף) ופרשת קרח (ד"ה א"י כי כל העדה)].

מדרש זאגט דא, 'דער' מדרש וואָס איך האָב נאָכגעזאָגט (לעיל באות 1) [אז] הקדוש ברוך הוא זאָגט איך האָב מקיים געווען מַצּוֹת זְקֵנִים, [מה דכתיב ביעקב] וַיֵּשֶׁם אֶת אַפְרַיִם לְפָנָי מְנַשֶּׁה.

ל

ובמעם שהמקיים דברי חכמים נקרא קדוש, כתב הייטב לב משום דהוה בחינת קדש עצמך 'במותר' לך

און פאַרוואָס המקיים דברי חכמים נקרא קדוש, [ווייל] ס'איז בחינה פון קדש עצמך במוֹתֵר לָךְ²².
[עד כאן דברי הייטב לב].

לא

וביאור דבריו בזה, דאף שהחכמים כבר "אסרו" דבר זה ושוב אינו "במותר לך", מכל מקום כיון שמן התורה היה "מותר", על כן נקרא זה בחינת קדש עצמך "במותר" לך [והביאור בזה] ווייל מן התורה איז עס דאָך עס אַ דְּבַר 'מוֹתֵר'. כאַטשיג [למעשה הרי סוף סוף] אונז זעמיר 'מחוייב' מדרבנן, אָבער די בחינה פון 'קדוּשָׁה' [איז דאָ דערין, די] בחינת קדש עצמך, ווייל 'מן התורה' איז עס דאָך גאָר מוֹתֵר לָךְ, ממילא איז עס אַ בחינת קדוּשָׁה, ליגט דערין אַ 'קדוּשָׁה'.

לב

ונמצא דבקים דברי חכמים יש ב' המעלות, הן מעלת קדש עצמך 'במוֹתֵר' לָךְ, והן מעלת גדול 'המצצה' וְעוֹשָׂה איבערדעם האָט עס ביידע מעלות, אונז זעמיר מחויב, [וגדול 'המצצה' וְעוֹשָׂה], און מ'איז מקיים דערמיט קדש עצמך במוֹתֵר לָךְ.

לג

ועוד ביאור בזה, כי עין שהחכמים עצמם בשעה שעשו הגזירה, קיימו בזה בחינת קדש עצמך "במותר" לך, שהרי מקודם לזה היה מותר, לכן גם כל המקיים דבריהם נקרא "קדוש" [וועד] ווייל די חכמים [אליין] ווען זיי האָבן דאָס גוזר געווען [קיימו ענין קדש עצמך "במותר" לך, שהרי] נאָך איידער זיי האָבן עס גוזר געווען איז עס געווען מותר, ווען די חכמים האָבן דאָס גוזר געווען האָבן זיי מקיים געווען קדש עצמך במוֹתֵר לָךְ, זיי האָבן עס געזען פאַר אַ גדר וסייג, האָבן זיי גענומען אַ דבר המותר און [עס] גע'אַסר'ט, [ולכן גם כל המקיים את דבריהם של החכמים] איז עס בחינת קדש עצמך במוֹתֵר. איבערדעם פֿל המְקִיִּים דְּבָרֵי חֲכָמִים נִקְרָא "קְדוּשָׁה".

לד

ישוב קושיא ד

ומעתה יבואר המשך וסדר נוסח ההודאה, דמתחילה משבחין על נצחון המלחמה שבוה נתחן כח קיום המצוות שהם "מדאורייתא", שעל זה היה עיקר מלחמת החשמונאים עם היוונים איבערדעם זאָגט מען [וקודם, כְּשֶׁעֲמְדָה מַלְכוּת יוּן] לְהִשְׁפִּיחֵם 'תּוֹרַתָּךְ' וּלְהַעֲבִירָם מִחֻקֵּי 'רְצוֹנָךְ', אַז דער בורא כל העולמים האָט געטון דעס נס, זיי האָבן זיך פאַרלייגט אויף "דאָרְיִיתוֹת" [חדש שבת מילה], וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עֲמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת

²² ובזה משוה הייטב לב דברי אביי ודברי רבא בענין זה, בגמרא יבמות (כג), כמבואר לעיל בדבריו.

צַרְתָּם רַבָּתָא אַתְּ רִיבָם דְּנִתָּ אַתְּ דִּינָם, מ'הָאָט פֶּאָר אִידן גַּעגַעבן דַּעם כַּח [הַנְצָחון], עַל קִיּוּם מַצּוֹת דְּאוֹרֵייתָא].

לה

ואחר כך ממשיכין לספר מענין מה שנתחוק או גם קיום "דברי החכמים" על ידי גם השמן שהיה עבור קיום גזירה דרבנן. ולזה מתחילין לומר וּלְךָ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל "וְקִדּוּשׁ" בְּעוֹלָמָךְ, דכביכול על ידי שקיימו וחזקו מן השמים את דברי החכמים, כביכול על זה נקרא הקב"ה בתואר "קדוש" דייקא, דכל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש

[און נאָכדעם זאָגט מען, אַז 'אויסערדעם'] הָאָט דער בורא כל העולמים געוויזן, 'דערנאָך שוין' ווען אידן זענען געהאַלפן געוואָרן [און] מ'הָאָט זיי נישט געקענט מַבְטֵל זיין פון די תורה הקדושה [שבכתב], הָאָט דער בורא כל העולמים געוויזן אַז מ'דאַרף מקיים זיין מַצּוֹת חֻמִּים אויכעט, [שעל זה אמרו דכל המקיים דברי חכמים] נִקְרָא "קִדּוּשׁ". איבערדעם [מוסיפין לומר עוד] וּלְךָ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל "וְקִדּוּשׁ" בְּעוֹלָמָךְ.

לו

ישוב קושיא ה

וממשיכין לומר וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפִרְקָן "בְּהִיּוֹם הַהוּא", כי רק ע"י הגזירות של החכמים, יש קיום גם להמצות דאורייתא ולתורה שבכתב, וכמבואר בדברי חז"ל והפסוקים

און אַזוי איז געקומען ממילא [אז] וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפִרְקָן "בְּהִיּוֹם הַהוּא", [ווייל] דורך די מצות דרבנן האָבן אַ קיום די 'דאָרְיִיתוֹת', ווען נישט העט עס נישט גיווען אויסגעהאַלטן [=שלא היה לזה 'קיום'].
[דהמצות דאורייתא בלבד היא] פִּקּוּפָה שְׁאִין לָהּ אֲזִינִים, ווי די גמרא זאָגט^{כז}. [אבל על גזירות חכמים נאמר] [קהלת יב, יא] דְּבָרֵי "חֻמִּים" פִּדְרַבְנוֹת וְכַמְשִׁמְרוֹת נְטוּעִים^{כח}.

^{כז} בגמרא עירובין (כא:) שהאריכו בשבח דברי סופרים אף יותר מדברי תורה. - וז"ל הגמרא שם: דרש רבא, מאי דכתיב [קהלת יב, יא] וְיִתֵּר מִהֶמָּה בְּנֵי הַזֶּהָר עֲשׂוֹת סִפְרֵים הִרְבָּה וגו' [פירש"י: וְיִתֵּר מִהֶמָּה, לעיל מיניה (בפסוק יא) כתיב דְּבָרֵי חֻמִּים פִּדְרַבְנוֹת, אלו דברי תורה שנמסרו למשה על פה וכו', דכתיב בסיפיה דקרא נִתְּנוּ מִרְעָה אֶחָד זֶה מִשָּׁה, וכתוב בתריה וְיִתֵּר מִהֶמָּה, ממה שניתן בסיון בכתב שהוא עיקר, בְּנֵי הַזֶּהָר באלו שבעל פה, שגם הם עיקר וכו'], בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה, שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה, ודברי סופרים כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה וכו'.

תנו רבנן מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורין, והיה רַבִּי יְהוֹשֻעַ הַגִּרְסִי משרתו, בכל יום ויום היו מכניסין לו מים במדה וכו', אמר לו תן לי מים שאטול ידי, אמר לו לשתות אין מגיעין, ליטול ידיך מגיעין, אמר לו מה אעשה שחייבים עליהן מיתה, מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חבירי. אמרו, לא טעם כלום עד שהביא לו מים ונטל ידי. כששמעו חכמים בדבר, אמרו מה בוקנתו כך, בילדותו על אחת כמה וכמה, ומה בבית האסורין כך, שלא בבית האסורין על אחת כמה וכמה וכו'.

דרש רבא, מאי דכתיב [קהלת יב, ט] וְיִתֵּר שְׁהִיָּה קִהְלַת חֻכִּים עוֹד לִפְדֹּת דַּעַת אֶת הָעָם וְאֵין וְחֻקֵּי תִּקּוּן מְשֻׁלִּים הִרְבָּה וכו'. "וְאֵין" וְחֻקֵּי תִּקּוּן מְשֻׁלִּים הִרְבָּה, אמר עולא אמר רבי אליעזר בתחילה היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אַזִּינִים, עד שבה שלמה ועשה לה אַזִּינִים [פירש"י: שתיקן עירובין וידים, וגזר על השניות לעריות כדמפרש ביבמות (כא.)], ועל ידי כך אוהזין ישראל במצות, שנתרחקו מן העבירה, כדרך שנוה לאחוז בכלי שיש לו בית יד משאין לו].

[וזה"ל רש"י בקהלת שם (יב, ט): וְאֵין. עשה אַזִּינִים לתורה, כקופה זו שאין לה אַזִּינִים לאחוז בה, ובא ועשה לה אַזִּינִים, שתיקן עירובין לסיג שמירת שבת, ותיקן נטילת ידים לטהרה, וגזר על השניות לסיג לעריות].

^{כח} עיין לעיל (ריש הערה כד) בתוך לשון רש"י בעירובין שם, מה שמפרש בפסוק זה.

ועיין בגמרא חגיגה (א:) דְּבָרֵי חֻמִּים פִּדְרַבְנוֹת וְכַמְשִׁמְרוֹת נְטוּעִים בְּעֵלֵי אֲסָפוֹת נִתְּנוּ מִרְעָה אֶחָד. למה נמשלו דברי תורה לִדְרָבָן, לומר לך מה דְּרָבָן זה מְכֻוֵּן את הפרה לְתַלְמִיָּה להוציא חיים לעולם, אף דברי תורה מכוננין את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים. אי מה דְּרָבָן זה מְשֻׁלָּט, אף דברי תורה מְשֻׁלָּטִין, תלמוד לומר פִּקּוּפָה. אי מה מְסַמֵּר זה חֶסֶד ולא יִתֵּר, אף דברי תורה חסירין ולא יִתֵּרִין, תלמוד לומר נְטוּעִים, מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פריין ורביין. בְּעֵלֵי אֲסָפוֹת, אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין, שמה יאמר אדם

איבערדעם איז וועלעך ישראל עשית תשובה גדולה ופורהך "כִּהְיוּם הַזֶּה".

לז

ישוב קושיא ו

ולכן שפיר הוצרך להמשיך עוד לספר גם מה שעשו ישראל אחר כך, דבא לספר בזה הנס דריבוי השמן, שעל ידי זה נתחזק מן השמים כח החכמים וגזירותיהם, אשר כל זה שייך לסיפור ענין הנס והישועה

[ועל דרך זה] איז מבואר [אויף] דער וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְּנֵי וְכו' וְיִטְהַרוּ אֶת מִקְדָּשִׁיךָ וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת, [וואָס] די אַלע זאַכן זענען דאָך געווען אויף אַ "דִּרְבָּנָן".

[ושפיר שייך זה לסיפור ענין הנס דחנוכה, כי מלבד מה שעזר להם הקב"ה על קיום מצות דאורייתא, עזר להם גם על קיום גזירות החכמים ומצות דרבנן, שעל זה היה עיקר מלחמת היוונים והצדוקים אשר עמהם, אשר כח זה נתחזק בעיקר ע"י הנס דפך שמן, ולכן הוצרך לספר גם מה שעשו ישראל אחר כך, שבאו לבית המקדש וטהרו אותה, שאז נעשה להם נס שיכלו להדליק את המנורה בטהרה אף מטומאה דרבנן].

לח

עוד הקדמה לישוב קושיא א-ג

בר"ן מבואר בטעם דאסור להשתמש לאורה של נר חנוכה, משום דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה "כמנורה" עצמה שאין משתמשין בה כלל

איבערדעם על כל פנים לאָמיר זען. היוצא לנו מזה, לאָמיר זען. דער ר"ן זאָגט דאָך¹² דעם טעם פאַרוואָס איז אָסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָה, ווייל מ'האָט עס געגליכן צו די מנורה.

מ'זעט דאָך [אז] ביי אנדערע מִצְוֹת איז מותר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָה, און ביי נר חנוכה איז אָסור [לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָה], זאָגט ער פאַרדעם איז אָסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָה, ווייל ס'איז דאָך [אֵינֶר] אויף די מְנוֹרָה [שבבית המקדש], ס'איז דאָך וועגן דעם נס פון די מְנוֹרָה, [ולכן] האָט עס דעם דין ווי די מְנוֹרָה, [וואָס] די מנורה איז געווען קודש, קדשי קדשים¹³, [ולכן] האָט מען נישט געטאַרט נְהַיָּה זיין [פון די מְנוֹרָה, ווייל] מ'האָט מועל געוועזן בהקדש [אם נהנין ממנה], איבערדעם איז [גם בנר חנוכה] אָסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָה. אזוי זאָגט דאָך דער ר"ן.

לט

והנה טעם הר"ן באיסור ההשתמשות בנר חנוכה, שייך רק באם נקבע היום טוב לזכר הנס דמנורה, ולא באם נקבע לזכר נצחון המלחמה

לאָמיר זען, [מה שעשאוה לנר חנוכה כהמנורה עצמה] דאָס איז געווענדט אין 'דעם' [בטעם קביעות היו"ט, אם הוא על הנס דנרות או על נס דנצחון המלחמה].

ווען דאָס נס זאָל זיין אויף נצחון המלחמה, איז דאָך עס נישט וועגן דער מְנוֹרָה, דאָרף עס נישט זיין געגליכן צו די מְנוֹרָה, דאָרף נישט זיין אָסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרָה. אז ס'איז אָבער וועגן דעם פֶּךָ [הַשָּׁמֶן] וואָס מ'האָט געצינדן אין די מְנוֹרָה, [אז] ס'איז אַריין געקומען די בִּרְכָה און מ'האָט געקאָנט אָנצינדן שָׁמֶן טְהוֹר, וועגן הדלקת

היאך אני למד תורה מעתה, תלמוד לומר כולם נתנו מרעה אחד, קל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא.

¹² בר"ן (שבת ט. מדפי הרי"ף): שמע מינה אסור להשתמש לאורה. פירוש כל תשימישין, ואפילו תשימיש דמצוה. דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל.

¹³ עיין להלן בהערה כט.

המנוחה, [דעמאָלטס] איז עס געגליכן צו די מנוחה, [און] מהאי טעמא איז אסור להשתמש לאורה.

מ

וכן מה שקבעו היום טוב לשמונה ימים, זה לא שייך באם נקבע
לומר נצחון המלחמה, אלא באם נקבע לומר הנם דמנוחה

[ווערד חילוק בזה, כי] ווען ס'זאל זיין וועגן נצחון המלחמה, העט דאך עס גיווען געקאנט זיין נאָר איין טאָג. (זעמבאר לעיל באות כד).
נאָר אז ס'איז וועגן דעם נס פון מציאות הפך און ס'איז געגליכן צו די מנוחה, איבערדעם איז עס טאָקע אַכט טאָג, ווייל די אַנדערע זיבן טאָג איז דאָך געוועזן נסים פון די מנוחה^כ.

מא

ונמצא כי אלו הענינים תלויים זה בזה, א] דתלוי קביעות הח' ימים, ב] ואיסור ההשתמשות לאורה, ב] בקביעות
היו"ט על שם הנם דמנוחה דייקא, ד] אשר מזה נתחזק מלמעלה הכח של המצות "דרבנן", ה] וזה בא מוכח מה
שלמטה מסרו הכתנים את נפשם אף על קיום מצות דרבנן

איז עס טאָקע האַ בְּהָא תְּלִיא.
איבערדעם איז דאָך עס [אַכט טאָג], וועגן דעם ווייל ס'איז ווי די מנוחה, [און]
איבערדעם איז אסור להשתמש לאורה.
[און] פאָרוואָס [איז געווען דער גאנצער נס השמן, זה היה בכדי לחזק גזירות החכמים], ווייל
זיי [די כהנים] האָבן מקיים געווען די מצוה פון "קדשים" תהיו, [דפירושו לקיים דברי
החכמים, וכדברי הייטב לב דלעיל (באות כט)].

מב

ישוב קושיא א-ב

וזהו שאומרים הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים שעשיית לאבותינו על ידי כהניך "הקדושים", שהיו מקיימים
דברי 'החכמים' אשר לכן נקראו "קדושים", ולכן נעשה להם "הנם דמנוחה" שבא לחזק כח החכמים. ומהאי טעמא
יְכַל מִצְוַת "שְׁמוֹנֶה יָמִי חֲנוּכָּה, דנקבע היו"ט לח' ימים. משא"כ אם היה נקבע על שם "נצחון המלחמה" היה סגי
לקבוע רק ליום אחד

איבערדעם זאָגט מען הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות שעשיית
לאבותינו על ידי כהניך "הקדושים", דורך דעם זכות ווייל זיי האָבן מקיים געווען
מצות חכמים, זיי האָבן געהאַט מסירות נפש פאַר מצות חכמים [אשר לכן נקראו
קדשים", דכל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש], מהאי טעמא איז וְכַל מִצְוַת "שְׁמוֹנֶה יָמִי
חֲנוּכָּה, ווייל ס'איז געווען נסים וועגן א' ד'רַבָּנָן', וועגן א' קיום דברי חכמים [שנקרא
קדוש"] זענען געווען די אַלע נסים.

[וואָרן] אַז נישט העט עס נישט געווען [אַכט טאָג], וועגן די מלחמה אַליין [אויף]
וואָס מ'האַט געשטערט [חורש שבת ומילה שהם מצות] דאָווייטות, העט עס גיווען
געקענט זיין נאָר איין טאָג. מ'האַט דאָך צוגעגעבן זיבן טאָג [נאָר] וועגן דעם, וועגן
דעם נס פון די מנוחה וואָס דאָס ווייזט אויף דעם קיום דברי חכמים וואָס דאָס ווערט
אַנגערופן "קדושים".

^כ אפילו לדרך הבית יוסף בקושייתו, דביום ראשון לא היה נס בהדלקתה, ורק מציאת הפך היה בו.

מג

ישוב קושיא ג

ולזה ממשכין עור, דמהאי טעמא כיון שנקבע היום טוב על שם "הגם דמנוחה" דייקא, לכן הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם, כי מטעם זה עשאוה כהמנוחה עצמה שאין משתמשים בה, וכדברי הר"ן

איבערדעם [ממשיך ואומר], ווייל ס'איז געווען על ידי כהניך "הקדושים" וכל מצות "שמונת ימי חנוכה", מהאי טעמא ווייל ס'איז געוועזן וועגן א דרבנן [וממילא] איז עס צוגעגליכן צו די מנוחה, מהאי טעמא איז הנרות הללו "קודש" הם, "ואין לנו רשות להשתמש בהם". ווייל דאס איז דאך הא בהא תליא.

אזוי ווי דער ר"ן זאגט, אז ווייל ס'איז געווען וועגן די מנוחה, ווייל ס'איז געגליכן צו די מנוחה, [לכן אסור להשתמש לאורה]. און פארוואס איז עס געגליכן צו די מנוחה, ווייל ס'איז געווען אויף די נסים וואס ס'איז געשען מיט די מנוחה.

איבערדעם איז אסור להשתמש לאורה, דאס איז אנגעהאנגען אין דעם [במה שנקבע היום] לזכרון נס השמן דמנוחה.

מד

ישוב הקשיות בדיון "נר חנוכה שהותיר"

הקדמה לישוב קושיא י

טעם איסור הנאה "בנר חנוכה שהותיר" הוא גם כן מטעם "דאסור להשתמש לאורה", וכמבואר בתוספות

איבערדעם דעס וואס איך זאג [כין] אז ס'בלייבט איבער [שמן ביום השמיני] טאָר מען נישט נהנה זיין [דערפון], גם לאחר ימי חנוכה, איז דאך אויך דער טעם ווייל ס'איז אסור להשתמש לאורה [בעודה דולקת, שכדברי הר"ן הוא מטעם דנר חנוכה איתקש להמנוחה עצמה]. אזוי זאגט דאך תוספות [כדלעיל באות יז].

מה

ישוב קושיא י

ובזה מיושב בדרך פשוט מה שהחמירו כל כך בנר חנוכה יותר מבשאר מצות, לאסור השמן שהותיר אף לאחר שעבר זמן המצוה, כי הוא מטעם דשאני נר חנוכה דאיתקש להמנוחה עצמה שנקדשה בקדושת הגוף שאסור ליהנות ממנה לעולם

קען זיין מיט דעם איז שוין דאס אויך פארענטפערט, פארוואס ביי אן אנדערע מצוה בין איך נישט חושש 'דערנאך'.

ווייל די "מנוחה" [של מקדש] איז דאך, דאס 'בלייבט' דאך הייליג, די מנוחה [אליין] האט דאך אין זיך א קדושה, ס'איז קדשי קדשים [כדלעיל באות לח], ס'איז 'אייביג' אסור בהנאה.

אן אנדערע מצוה איז דאך נישט געגליכן צו די מנוחה, [וואס] דאס ווערט אנגערופן קודש, ס'איז דאך קדשי קדשים. און ווייל 'דעם' [הנר חנוכה] איז דעך גלייך צו די מנוחה, מהאי טעמא [אסור ליהנות ממנה לעולם, שהרי] דעם איז דאך אסור להשתמש לאורה ווייל ס'איז קעגן די מנוחה, און ביי די מנוחה איז דאך אפילו דעם וואס ס'איז 'געבליבן' אויך אסור געווען בהנאה, ס'איז הוקצצה [עדיין למצותה], ס'איז דאך געבליבן

[קודש], ס'האָט דאָך געהאַט דעם דין פון אַ הַקְדָּשׁ [שמועלין בהנאתו], איז עס אסור בהנאה, נישט נאָר [וועגן] הוּקְצָה 'לְמַצּוֹתוֹ', [נאָר] ס'איז טאַקע געווען 'הַקְדָּשׁ'.

מו

אן אנדערע זאך כאַטש ס'איז הוּקְצָה 'לְמַצּוֹתוֹ', אָבער ווען ס'גייט אַריבער די מַצָּוָה, דעם זמן [המצוה], מעג מען הנאה האָבן. אָבער דעם איז דאָך אָבער הַקְדָּשׁ, קְדוּשַׁת הַגּוֹף^{כט}, נישט נאָר קְדוּשַׁת בְּדָק הַבֵּית. דעם [השמן שבמקדש] אַז איך בין עס מַקְדִּישׁ צו די מְנוּחָה, איז דאָך עס אַזוי ווי קְרִבְנוּת, [דהוא נקדש] קְדוּשַׁת הַגּוֹף, איז עס 'אייביג' בַּקְדוּשָׁה.

מז

איבערדעם איז ממילא איבערדעם איז שוין נישט קְשָׁה תּוֹסֶפּוֹת'ס קשיא (לעיל באות יא) פֿאַרוואָס דאָ איז אסור 'דערנאָך', ווייל דעם איז דאָך געגליכענט צו די מְנוּחָה. דער טעם פון אָסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרָה, - ס'איז דאָך אַ פלוגתא אין די גמרא^ל [אם אסור או מותר להשתמש לאורה, אָבער על כל פנים] לויט דעם מאן דאמר אָסור לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוּרָה - זאָגט דאָך אויך דער ר"ן [אז דער טעם איז] ווייל ס'איז געגליכן צו די מְנוּחָה. [וממילא] אַז ס'איז געגליכן צו די מְנוּחָה האָט עס דעם דין פון הַקְדָּשׁ, איבערדעם איז עס אָסור [בהנאה אפילו] 'דערנאָך'.

מח

ישוב קושיא ז-מ

ונמצא דהך דינא דגרי חנוכה שהותיר, תלוי במה שנקבע הו"מ על שם הגם דמנוחה דייקא. מה שאין כן באם היה קביעות הו"מ על שם נצחון המלחמה, או על שם חינוך המובח

[און] פֿאַרוואָס איז עס געגליכן צו די מְנוּחָה, מוז איך דאָך זאָגן ווייל ס'איז [קביעות הו"מ] וועגן דעם נס וואָס איז געשען מיט די מְנוּחָה. אַז איך וועל אָבער זאָגן אַז ס'איז נאָר וועגן נַצְחוֹן הַמְּלַחְמָה, אָדער וועגן חֲנוּךְ הַמְּזִבָּח, איז דאָך נישט קיין רִאיוֹה אַז ס'איז געגליכן צו די מְנוּחָה. ממילא איז נישט אסור [דער] גַר חֲנוּכָּה שֶׁהוֹתִיר^{לא}. (וכמבואר לעיל באות לט).

^{כט} כדכתיב בפרשת תשא (ל, כז-כט): וּמִשְׁחָתָּ בָּהּ אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת אֲרוֹן הָעֵדֻת. וְאֶת הַשְּׁלֶחֶן וְאֶת כָּל כְּלֵי, וְאֶת הַמְּנֹרָה וְאֶת כָּלֶיהָ. וְגו'. וְקִדְשָׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קִדְשׁ קְדָשִׁים, כָּל הַנֶּגַע בָּהֶם יִקְדָּשׁ. ופירש רש"י: וְקִדְשָׁתָּ אֹתָם. משיחה זו מקדשתם להיות קִדְשׁ קְדָשִׁים, ומה היא קדושתם, כָּל הַנֶּגַע וְגו', כל הראוי לכלי שרת משכננס לתוכו קדוּשׁ קְדוּשַׁת הַגּוֹף וכו'.

וברמב"ם (כלי המקדש א, יב-יג): כל כלי המקדש שעשה משה במדבר לא נתקדשו אלא 'במשיחתן בשמן המשחה' וכו', ודבר זה אינו נוהג לדורות, אלא הכלים כולן כיון 'שנשתמשו בהן במקדש במלאכתן' נתקדשו, שנאמר (במדבר ד, יב) [וְלָקַחְתָּ אֶת כָּל כְּלֵי הַשֵּׁרֶת] אֲשֶׁר יִשְׁרְתוּ בָם בַּקֹּדֶשׁ, בְּשֵׁרֶת הֵם מִתְקַדְשִׁין וכו', ואין קדושתן מסתלקת מהן לעולם.

^ל בגמרא שבת (דף כא, בסוגיא דככתה) יש אמוראים הסוברים דמותר להשתמש לאורה, ויש סוברים דאסור להשתמש לאורה, עיי"ש. ולהלכה קיימא לן דאסור להשתמש לאורה בתוך זמנה.

^{לא} ובדרושים אחרים מבאר רבינו דבזה תלוי הפלוגתא שבגמרא, דיש אומרים דמותר להשתמש לאורה, ויש אומרים דאסור להשתמש לאורה, דזה תלוי מאיזה טעם נקבע הו"מ חנוכה, אם הוא על שם הנס דמנוחה, או על שם טעמים אחרים. ולענייננו יובן בזה גם שאלת המדרש בפרשת נשא, גר חנוכה שהותיר מה יעשה בה, דהשאלה באיזה נס תלוי קביעות הו"מ, ועל זה מתריך דהוא מטעם הנס דמנוחה, ולכן באמת אסור להסתפק מן השמן שהותיר.

[וממילא] איז דאך 'דער' דין [פון נר חנוכה שהותיר] הא בהא תליא, קעגן 'וועלכען נס' ס'איז געמאכט געווארן [דער יו"ט חנוכה].

מט

ומכיון שנקטינן דהיו"ט נקבע על שם הנס דמנוחה, אשר מזה נתחזק כח החכמים וגבורותיהם, נמצא דמן נר חנוכה נלמד חשיבות קיום דברי החכמים

[היצט] לאמיר'זשע זען.

אז איך וועל זאגן [שנקבע ימי חנוכה] אויפן נס פון די מנוחה, מוז איך דאך זאגן אז מ'האט [מן השמים] געגעבן חיזוק פאר מצות דרבנן.

[מה שאין כן] ווען ס'איז אויף נצחון המלחמה [אדער] חנוכה המזבח, דאס איז דאך אלעס דאורייתא זאכן, איז נישט קיין ראיה אז ס'איז געווען דער גאנצער נס חנוכה אויף מחזק צו זיין די מצות דרבנן, דעם פת פון די חכמים.

אז איך זאג אבער אז ס'איז אויף די נסים פון די מנוחה, אז ס'איז געווען אויף דעם נס פונעם פך, און דעם איז דאך נאר געווען אינגאנצן וועגן א דרבנן, דער גאנצער נס איז וועגן א דרבנן, זעט מען דאך, איז געדרינגען אויף [מעלת וחשיבות] קיום דברי חכמים.

נ

ומעלת קיום דברי החכמים נלמד מזה שגם הקב"ה מקיים זה, וכמו שהקדים הקב"ה את אפרים למנשה, בכדי לקיים מצות זקנים, מה שאמר יעקב אבינו להשיב את אפרים לפני מנשה

[און] פון וואו איז דאס געדרינגען דער מקור פון קיום דברי חכמים, איז דאך געדרינגען פון דעם פיום השמיני נשיא לבני מנשה, אז מ'האט געשטעלט מנשה'ן נאך אפרים'ן, אזוי ווי ער זאגט דאך טאקע דא ווייטער אליין אין מדרש, אז הקדוש ברוך הוא האט געזאגט איך האב אויך מקיים געווען מצות זקנים, [שהרין] דאס איז געווען דערפאר ווייל יעקב אבינו וישם את אפרים לפני מנשה.

נא

וממילא אתי שפיר המשך כל דברי המדרש בפרשת נשא, שהעמיד הדין דנר חנוכה שהותיר, על הפסוק פיום השמיני נשיא לבני מנשה, דמשם נלמד גודל חשיבות קיום דברי חכמים, אשר מטעם זה אסור להשמש לאורה של נר חנוכה, או בהשמן שהותיר מנר חנוכה

איבערדעם איז רעכט, היצט פארשטייט מען דעם מדרש, פארוואס אויף דעם פסוק פיום השמיני נשיא לבני מנשה האט ער אראפגעשטעלט די הלכה פון נר חנוכה שהותיר, ווייל דאס איז טאקע הא בהא תליא.

פון דעם פיום השמיני נשיא לבני מנשה איז געדרינגען אז הקדוש ברוך הוא איז מקיים דברי חכמים. און דא איז דאך די זעלבע געווען [ביי נס] חנוכה אויכעט, הקדוש ברוך הוא האט 'מקיים' געווען דברי חכמים, [שהרין] ער האט געטון די אלע נסים אויף 'קיום' דברי חכמים.

האט הקדוש ברוך הוא געטון די אלע נסים אויף קיום דברי חכמים, ממילא איז דאך עס געווען [קביעות ימי חנוכה] וועגן מציאת הפך, אויף א מצוה דרבנן, איבערדעם דארף מען אויף 'דעם' צו מאכן דעם יום טוב, אויף קיום דברי חכמים, [ולא על המלחמה או על חינוך המזבח].

[וכיון שהיו"ט נקבע לזכר הנס דמנורה] ממילא איז עס צוגעגליכן צו די מנורה, ממילא איז "אסור" נר חנוכה שהותיר, איז דאָס האַ בְּהָא תְּלִיא, [דמטעם זה] איז דאָס נישט אזוי ווי אן אנדערע מצוה אז נאָכן זמן המצוה איז עס נישט אסור בהנאה, [אבל בנר חנוכה אסור גם אחר כך] ווייל דעם איז איתקש למנורה, ווייל ס'איז [נקבע ליו"ט] אויפן נס פון די מנורה, איז דאָס נאָר וועגן דברי חכמים.

נג

ושפיר מוכן היטב מה שממשיך אחר כך המדרש בענין שלא יאמר אדם
איני מקיים מצות זקנים, כי הרי אף חקב"ה מקיים מצות זקנים

איבערדעם ברענגט ער [דער מדרש], שטעלט ער עס אַראָפּ אויף ביום השמיני נשיא לבני מנשה, דעם נר חנוכה שהותיר [מה יעשה בה. און] דערנאָך פירט ער אליין אויס, אַל יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים, [ווייל] דעם איז אַ טאַקע דער ביאור אויף דער התחלה וואָס ער ברענגט דאָרט אַראָפּ דעם גאַנצן הַלָכָה, די גאַנצע הַלָכָה איז אויכעט מהאי טעמא, איז דאָס איין מקור, דעם אַז מ'ברויך מְקִיָּם צו זיין דברי חכמים, אין דעם איז געווענדט די הלכה פון נר חנוכה שהותיר, [וממילא] קער דאָס [אַלעס] צו דעם פסוק ביום השמיני נשיא לבני מנשה.

נג

בענין "ההפטרה" בשבת ראש חודש וחנוכה

לאָמיר זען.

ס'איז דאָ נאָך פֿשְׁטִים, טַעֲמִים און טַעֲמִים [הרבה] אויף די אַכט טאַג וואָס מ'האַט מוֹסִיף געווען, [ולא עשו רק יום אחד על נצחון המלחמה וכמו בפורים, או רק ז' ימים וכקושיית הבית יוסף].

נד

בראשונים ובפוסקים מובא עוד מעט על קביעות חנוכה לח' ימים, דהוא זכר למצות מילה, שזמנה לשמונה ימים, כי היוונים רצו לבטל חודש ושבת 'מילה', ונמצא דע"י נס חנוכה נתחזק קיום מצות "מילה".
ולדרכינו יש לומר, דכמו כן נתחזק על ידי נס חנוכה קיום מצות "ראש חודש"

ס'איז דאָ אַ טַעֲם אויכעט [דלכן חנוכה הוא ח' ימים] ווייל מ'זאָל מזכיר זיין מִילָה [שזמנה לח' ימים]. ס'שטייט נאָך אין די ראשונים^{לב}.

זיי ברענגען נאָך דעם טעם, דער אליה רבה^{לג} און ברכי יוסף^{לד}, און נאָך פון פריערדיגע. [דעס] איז אויך איינס פון די טעמים, [אַז] מ'זאָל מזכיר זיין אַ רִמּוֹ אויף מַצּוֹת מִילָה וואָס איז [ביי] אַכט טאַג.

^{לב} כן כתב בארחת חיים (לרא"ה מלוניל) בשם ספר העתים (לרבי יהודה ברצלוני), והביאו השלטי הגבורים (על המדרכי פ"ב דשבת). - וז"ל הארחת חיים (הלכות חנוכה, אות ב): ואם תאמר והלא הנס לא היה אלא ז' ימים בלבד. נראה לי כיון שלא היה קלה השמן עד לאחר שמונה ימים, אותו היום היה בו נס, שביום ראשון היה לו לכלות ולא כלה. ואית דאמרי טעם אחר, לפי שאז נחנכו הבית מעבודה שבטלו היונים. והבעל העתים ז"ל כתב טעם אחר למה שזמנה ימים, לפי שבטלו מהם מצות מילה שהיא לשמונה, לפיכך קבעו שמונה ימים.

^{לג} באליה רבה (א"ח תרע, א): שמונה ימים וכו'. כתב בשלטי גיבורים שסביב הגמרא (בשם הארחת חיים), לפי שאז חֲנֻכּוֹ הבית מעבודה שביטלו היוונים, ובעל העתים כתב לפי שביטלו המילה שהיא לשמונה ימים, עד כאן. והקשה כנסת הגדולה (א"ח שם) הא טעם בש"ס משום נס דנרות, אלא צריך לומר דרוצים לתרץ הקושיא הא נס

ווייל זיי האָבן דאָך געוואָלט מַבְטֵל זיין חוֹדֶשׁ שַׁבַּת מִלָּה, [און] שַׁבַּת און חוֹדֶשׁ איז דאָ אין חֲנוּכָּה אַלײן בְּפֹעֵל, [שהרי במשך ימי חנוכה חל בו תמיד שבת, וגם ראש חודש טבת], נאָר מִלָּה פעלט [א זָכַר דערצו], איבערדעם מאַכט מען [עס] אַכט טאָג חֲנוּכָּה, [וואָס] דאָס ווייזט אויף דעם ענין פון מַצּוֹת מִלָּה. ווייל מיט דעם נֶס חֲנוּכָּה איז נִתְחַזֵּק געוואָרן דער ראש חוֹדֶשׁ [ומילה ושבת, וואָס] זיי האָבן געוואָלט מַבְטֵל זיין שַׁבַּת חוֹדֶשׁ און מִלָּה.

נה

ובזה יש ליתן טוב טעם על מה שבשבת ראש חודש טבת אומרים הפטורת שבת חנוכה, ולא הפטורת שבת ראש חודש. דבפשוט מבורר הטעם, כי בקריאת התורה שקורין שני הענינים, או מקדימין ר"ח לחנוכה ממעט דתדיר קודם, אבל באמירת הפטורה שאין קורין שניהם, אמרינן דפרסומי ניסא עדיפא ולכן אומיין הפטורת חנוכה. וכתב המג"א דהא דתדיר קודם הוא רק "להקדים" למצוה אחרת, אבל לא "לדחות" מצוה האחרת אפשר טאָקע פאַר דעם טעם איז דוֹחָה, חֲנוּכָּה איז דוֹחָה [לראש חודש] ביי די הפטורה [דכשחל ראש חודש טבת בשבת מפטירין בהפטורת חנוכה, ולא בהפטורת שבת ראש חודש]. שטייט דאָך, דער מגן אברהם זאָגט דאָך^{לה} דעם טעם, [פאַרוואָס כאָטשיג] מ'לײַנט דאָך [בתורה] קודם [די קריאת] ראש חוֹדֶשׁ און דערנאָך [די קריאת] חֲנוּכָּה, אָבער די הפטורה לערנט מען, לײַנט מען אײַביג פון חֲנוּכָּה, נישט פון ראש חוֹדֶשׁ. זאָגט ער, ווייל לעולם דעם איז דאָך תְּדִיר, ראש חוֹדֶשׁ איז [מער] תְּדִיר פון חֲנוּכָּה, און תְּדִיר ושאינו תדיר תְּדִיר קודם [וזכרים צא.], [ולכן בקריאת התורה 'מקדימין' ראש חודש לחנוכה].

[אמנם] דער [דין פון] תְּדִיר קודם דעם איז נאָר אויף "לְהַקְדִּים", אָבער אויף "דוֹחָה" צו זיין, זאָג איך נישט תְּדִיר קודם. איבערדעם אויף דוֹחָה צו זיין, איז שוין לִיבְעַר פֶּרְסוּמִי נִיסָא, דער ענין פון חֲנוּכָּה.

[ולכן יש חילוק בין קריאת התורה לאמירת הפטורה, דבקריאת התורה שקורין שניהם, יש להקדים ראש חודש לחנוכה, אבל בההפטורה דהמדובר הוא מאמירת הפטורה אחת בלבד, אמרינן דחנוכה דוחה לראש חודש, משום פירסומי ניסא].

דנרות אינו רק שבעה, ולא ידעתי איך מתרץ קושיא זו לטעם ראשון, עד כאן. ולענינת דעתי לא קשה מידי, דבספר המכבי, ובפיוט דשבת שני דחנוכה, ובמגילת תענית, איתא להדיא שחנוכה באלו שמונת ימים, שהיונים שקצו וסתרו המזבח ובקנאוהו מִחֲדָשׁ וְחִנְכוּהוּ.

^{לה} בברכי יוסף (להחיד"א, אור"ח שם): שמונת ימי חנוכה וכו'. כתב הרב שלטי הגבורים, לפי שאז חנכו הבית מעבודה שבטלו היוונים. ומשם בעל העתים טעמא טעים, לפי שבטלו המילה שהיא לשמנה ימים. וכתב הרב כנסת הגדולה דאי אתא לתרץ מאי דקשה דנס הפך לא היה אלא ז' ימים, לטעם ראשון היאך מיישב קושיא זו. ולא קשה מידי, דכי היכי דלטעם בעל העתים משנינן דגם כי לא היה נס הפך רק שבעה ימים, תקון ובנן שמנה שם קָמָז לביטול המילה, הכי נמי נימא לטעמא קמא, דאיברא דביומא קמא לא אתרחיש ניסא בכך, מכל מקום קבע את קובעיהם משום חנוכה המזבח ביום ההוא, דבטילת עבידתא מסיבת היוונים. ואחר שנים רבות [ושכתבתי זה] נדפס ספר אליה רבה, ועיין שם מה שכתב בזה. ותו קצת קשה דבמאי אסתפק להרב כנסת הגדולה אי הני טעמי ליעיקר הנס, או לתרץ הקושיא הנוכרת, הרי בשלטי הגבורים שם דכתב הני טעמי משם בארה דיש בהם בנותן טעם לקושיא הנוכרת דהנס לא היה אלא ז' ימים. וכן הוא בספר ארחות חיים עצמו (אות ב).

^{לה} דאיתא בשלחן ערוך (אור"ח תרפ, ג): אם חל ראש חודש טבת בשבת, מוציאין שלשה ספרים, וקורין ששה בפרשת השבוע, ובשני קורא אחד בשל ראש חודש, ומתחיל וְכִיּוֹם הַשַּׁבָּת, ובשלישי קורא מפטיר בשל חנוכה [בפרשת הנשיאים], ומפטיר רַבִּי יִשְׁמָחִי (זכרי' ב, יד).

ועל זה כתב המגן אברהם (שם, ס"ח ב): ובשני קורא אחד בשל ראש חודש. דתדיר קודם. ומפטיר רני ושמוחי, דהא דתדיר קודם היינו "להקדים", אבל "לדחות", פֶּרְסוּמִי נִיסָא עדיף. ובתוספות סוכה דף נ"ד ע"ב משמע דסבירא להו דאפילו "לדחות" תדיר קודם עיין שם. ויש ליישב.

נו

קושיית המגן אברהם

אבל שוב הקשה המגן אברהם על זה מדברי התוספות דסוכה, דשם משמע דאף כשנוגע "לדחות" האיני תדיר, אמרינן דתדיר עדיף. ואם כן לפי עדיין יוקשה למה מפטירין בהפטרות חנוכה ולא בהפטרות ר"ח

פרעגט ער [במגן אברהם], דערנאך בלייבט ער בצריך עיון, ווייל מ'געפינט ערגעץ אנדערש ברענגט ער [מדברי התוספות דסוכה (נד)], דמשמע^ל אז איך זאג תדיר קודם אפילו אויף ווען מ'דארף "לדחות", אויף צוויי זאכן [שדוחין זה את זה ואפשר לקיים רק אחד מהם] זאג איך אויך תדיר קודם, אויף לדחות. און ער בלייבט בצריך עיון^ל.

נז

ישוב קושיית המגן אברהם

אבל להאמור נחא, כי מכיון שע"י נס חנוכה נתחזק קיום מצות "ראש חודש", אם כן כשמפטירין בהפטרות דחנוכה יוצאין ידי שניהם, כי בכלל בזה גם ענינא "דחודש", משא"כ אם היו מפטירין בענינא דר"ח לא היה בכלל בזה גם ענינא דחנוכה

נאָר [לדרכינו יש לומר] דעס קען זיין [דער תירוץ].

ווען דאָס איז צוויי [אנדערע] זאכן טאַקע, ראש חודש מיט חנוכה, העט איך גיווען געזאגט תדיר קודם, [ואפילו לדחות].

דאָ אַט אָבער, מיט חנוכה איז דאָך ראש חודש אויכעט נתקיים געוואָרן, מיטן נס חנוכה. [ווייל] זיי האָבן דאָך געוואָלט מבטל זיין "חודש" און שָׁבַת און מִלָּה, [ונמצא כי] דורכ'ן נס חנוכה איז נְתַקְיִים געוואָרן דער "חודש".

[וממילא באמירת ההפטרות דחנוכה] אין דעם ליגט שוין [אויך הזכרת ראש חודש, ווייל] אין דעם פֿרסומי נִסָּא פון חנוכה ליגט דערינען אַ קיום אויפן חודש, ווייל זיי האָבן דאָך געוואָלט מבטל זיין חודש, און דעמאָלטס [על ידי נס חנוכה] איז כָּטַל געוואָרן עֲצָתָם, איבערדעם ליגט שוין אין דעם ביידע, אין דעם חנוכה ליגט ביידע.

נח

ורק בקריאת התורה שקורין שני הענינים בפני עצמם, אז שפיר "מקדימין" ר"ח לחנוכה מטעם דתדיר קודם. משא"כ בהפטרות דצריכין "לדחות" אחר מהם, אמרינן דחנוכה עדיף כיון דתרווייהו איתניהו בה

אָבער פונדעסטוועגן [בקריאת התורה] איז מען מְקַדִּים [ראש חודש, ווען] חודש איז בפירושו^ל, [איז] אויף לְהַקְדִּים שטעל איך עס 'דאָך' פריער. ווייל דאָס איז תדיר, און מ'זאָגט עס בפירוש [עקסטער].

אָבער [בההפטרות] אויף מְדַחָה צו זיין, קען מען עס מְדַחָה זיין [הענין דראש חודש], ווייל מ'קאָן דאָך נישט זאָגן [ביידע], ביי מִפְטִיר קען איך דעך נישט זאָגן נאָר איינעם, אָדער דעם אָדער דעם, איבערדעם בלייב איך ליבערשט ביי חנוכה, ווייל ס'איז תרווייהו איתניהו, אין דעם ליגט אַלעס^{לט}. [מה שאין כן אם היו קורין הפטרות ראש חודש, לא היה בו זֵכֶר גם לחנוכה].

^{לו} עיין במחצית השקל (שם) שהאריך בביאור דברי התוספות, ובביאור קושייתו של המגן אברהם מדבריהם, ואכמ"ל.

^{לי} היינו שלא הזכיר התירוץ על זה, אף שרומז דיש ליישב.

^{לז} דהיינו בקריאה בפני עצמו.

^{לט} ואתי שפיר החילוק שכתב שם המג"א לחלק בין "להקדים" או "לדחות", אלא דלדברי התוספות בסוכה נימא חילוק זה רק בכאן, ולא בכל מקום, והבן.

נט

ענין עלית רגלים לעתיד, בשבת ראש חודש

אלענפאלס, ווען ס'געפאלט צוזאמען שבת מיט ראש חודש, איז דאך דא ביידע אינאיינעם, שבת און חודש.

ס

מבואר במדרש, דלעתיד לבאר יעלו לרגל גם בכל שבת ובכל ראש חודש, ויבואו לבית המקדש על ידי העננים מכל המקומות. וכשיחול ראש חודש בשבת, יעלו לרגל שני פעמים ביום אחד, בשחרית משום שבת, ובמנחה משום ראש חודש

[והנה כתיב (בהפסוק שבת ר"ח)] (ישעי' סו, כג) וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ וּמִדֵּי שָׁבַת בְּשַׁבְתּוֹ יָבוֹא כָּל בָּשָׂר וְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אֲמֵר ה'.

[און] דער מדרש זאגט^{מא}, ער טייטשט 'דעם' פסוק, אז לעתיד וועט מען עולה רגל זיין אין ירושלים, וועט מען עולה רגל זיין נישט נאך שלש פעמים בשנה, נאך יעדן שבת און יעדן חודש. און אז ס'געפאלט אום שבת [יום] "ראש חודש", וועלן די עננים ברענגן [אידן קיין ירושלים, צוויי מאל אינעם שבת], שחרית וועט מען ברענגען וועגן שבת, און מ'וועט אהיימפירן יעדן, און צו מנחה וועט מען נאכאמאל פירן עולה רגל זיין וועגן ראש חודש.

אזוי שטייט אין פסיקתא דרב כהנא, [והובא גם בילקוט שמעוני (ישעי' רמז תקג, ורמז תקיד, ותהלים סוף רמז תשמא)].

סא

קושיא א - בדברי המדרש הנוכח

והוא קושיית הוית רענן והורע אפרים

והנה בזית רענן ובורע אפרים הקשו דהאך יוכלו לצאת בשבת חוץ לתחום. ותיצו דסובר כמ"ד דאין תחומין למעלה מעשרה מנחים, וכיון שיבואו ע"י העננים אין בזה איסור תחומין

זיי פלאגן זיך אפילו, דער מגן אברהם אין זית רענן אויפן ילקוט^{מב}, און דער זרע אפרים אויף די פסיקתא^{מב}, וויאזוי וועט מען פירן חוץ לתחום. [און] זיי זאגן [לתרץ דסבירא ליה כמאן דאמר] אין תחומין למעלה מיו"ד [טפחים] (עירובין מג.).

^מ עיין ביאור הפסוק בדברי רבינו, להלן באות סז.

^{מא} בפסיקתא רבתי דרב כהנא (פרשה א): דבר אחר וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ, והיאך אפשר שִׁיבֹא כָּל בָּשָׂר בירושלים בכל חודש ובכל שבת. אמר רבי לוי, עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל, וארץ ישראל ככל העולם כולו, והיאך הם באין ראש חודש ושבת מסוף העולם, אלא הַעֲבִים באין וטוענים אותם ומביאין אותם לירושלים והם מתפללים שם בבוקר, והוא שהנביא מקלסן (ישעי' ס, ח) מִי אֵלֶּה קָעַב תַּעֲוִפִּינָה [וכיונים אל אֲרֻבְתֵּיהֶם] וגו'. דבר אחר וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ, והרי שאירע ראש חודש להיות בשבת, ואמר הכתוב מִדֵּי חֹדֶשׁ וּמִדֵּי שָׁבַת, היאך, אמר רבי פנחס הכהן בן חמא בשם ר' ראובן, באים שני פעמים, אחד של שבת ואחד של ראש חודש, והעבים טוענים אותן בהשכמה ומביאין אותן לירושלים והם מתפללים שם בבקר והן טוענים אותן [לכתייהן] [וימחזירים לירושלים], מִי אֵלֶּה קָעַב תַּעֲוִפִּינָה הרי של בוקר, [וכיונים אל אֲרֻבְתֵּיהֶם] הרי של מנחה.

^{מב} כן הביא בזרע אפרים בשם הוית רענן (וכדוהב לשונו להלן). והוא בזית רענן בדפוס ישן (על ישעי' רמז תקג) הנדפס בלא דברי הילקוט, ונבדפוסים אחרונים של הוית רענן 'עם הילקוט', הושט זה בטעות, שכתב שם וז"ל: וקשה האך יוצאין חוץ לתחום בשבת. ויש לומר דסבירא ליה אין תחומין למעלה מעשרה.

^{מב} בזרע אפרים על הפסיקתא שם (ס"ק ח): אלא העבים באים. לכאורה צריך עיון אֵיךְ באים בשבת למאן דאמר תחומין דאורייתא, ואפילו לדידן, דעת הר"ף (עירובין ה.) והרמב"ם (בתשובה, הובא בבית יוסף א"ח סימן תד) ד"ב מיל לכולי עלמא דאורייתא. ואפשר דסבירא ליה אין תחומין למעלה מעשרה, וכדאמרין בעירובין (מה): וליקני

סב

תירוץ ראשון - על קושיית הוית רענן

ולו נראה לתרץ עוד, דמכיון שאז יהיה מצותו בפה, לעלות לרגל בכל שבת, על כן יהיה רוחה את השבת, וכמו בכל הקרבנות ציבור שהם רוחים את השבת

נאָר ס'קען זיין [לתרץ] פֿשוט'ער, ווייל ס'איז מצותו בפה.

פונקט אזוי ווי קרבנות זענען דוחה שבת, ווייל ס'איז מצותה בפה^מ.

און ווי תוספות זאגט^מ קעגן דעם דין פון יבמה [דאי אפשר לילף משם כי] עשה דוחה לא תעשה [אף כשיש בו כרת], ווייל ס'איז מצותו בפה.

[וכמו כן לענין זה, דלעיתיד לבא] דעמאלטס וועט זיין ס'וועט צוקומען [נאך] מצות, [וכמבואר שם בפסיקתא] ס'וועט דאך צוקומען די מצוה פון עולה רגל זיין [בכל שבת וראש חודש], איז דאך דאס א חיוב, [וממילא] אז ס'איז מצותו בפה, איז גענוג טעם אז מ'זאל מעגן [גיין] אום שבת.

סג

תירוץ שני - על קושיית הוית רענן

ועוד יש לתרץ, דמכיון שיעלו לשם על ידי קפיצת הארץ, לא יהא נחשב כשיעור אלפים אמה. וכמו שמפרש רש"י בחולין דלשון קפיצת הארץ הוא על שם 'התכווצות' והתקטנות הארץ

אָדער אפשר קען גאָר זיין [באופן שני].

קען זיין אז [וויבאלד] מ'וועט קומען מיטן ענן, קען זיין אז ס'איז א בחינה פון קפיצת הארץ, איז נישטא קיין [חשבון] אלפים אמה.

ווי רש"י זאגט^מ [דפירושו] נתקפצה הארץ, ס'ווערט אנגערופן 'קפיצת' הארץ ווייל ס'איז נתפוצה הארץ.

[ואם כן] איז גארנישט דא אזוי פיל [אמות], אז דאס מקום ווערט נתפץ. קען זיין דעמאלטס ברויך מען נישט די אלע פלפולים.

סד

תירוץ שלישי - על קושיית הוית רענן

ועוד יש לתרץ, כי לעתיד יתקיים הכתוב ונבנו ההרבות, וכל אורך הדרך יהיה בנוי ומיושב בבתיים, ולכן יהיה נחשב כל הדרך כבעיר אחת שהולכין את כולה, אף שהוא יותר מאלפים אמה

אָדער אפשר גאָר קען זיין [באופן שלישי, דנחשב הכל] ווי "בעיר אחת", [שנחשב כל העיר בתוך התחום].

שביטה בעבים, תפשוט מינה דאין תחומין למעלה מירד, עיין שם. שוב מצאתי בזית רענן על ילקוט ישעיה שכתב כן בקצרה, עיין שם.

^מ בגמרא מנחות (ה:). ובפרש"י (שם), שבת מותרת לגבוה, להקריב תמידין ומוספין. שכן מצוה בכך, שאי אפשר להקריב תמידין ומוספין אלא בו ביום וכו'.

^מ בתוספות יבמות (ג: ד"ה לא): לא תעשה שיש בו כרת מי דחי. ואם תאמר ואמאי לא ילפינן דלידחי, מעשה דייבום דדחי לא תעשה דכרת דאשת אח וכו'. ואומר ר"י דמאשת אח לא מצי למילף בעלמא דלידחי עשה לא תעשה שיש בו כרת, דשאני אשת אח דמצותו בכך ואי אפשר בענין אחר לקיים מצות ייבום, דאם לא כן בטלה מצות ייבום. אבל מכלאים בציצית ילפינן שפיר בעלמא, דאי לא מקיימת מצות תכלת בפשתים מקיימת בצמר, ואפילו הכי דחי וכו'.

^מ ברש"י חולין (צא:). כתב על לשון הגמרא 'קפצה' ליה ארעא [ליעקב כשהלך לחרון]. וז"ל: קפצה. לשון לא תקפץ את ידך (ראה טו, ז), נתקצרה ונתקמצה לו.

ס'וועט זיין אויסגעבויעט [בכל אורך הדרך, כדכתיב] וְנִבְנוּ הַתְּרָבוֹת (יחזקאל לו, לג), מ'וועט איבעראַל 'אויסבויען', דעמאָלטס לעתיד וועט שוין זיין נִבְנוּ הַתְּרָבוֹת, קען זיין וועט נישט זיין קיין שְׂבָעִים אֲמָה וְשִׁירִים^מ פון איין מקום צום אנדערן מקום וואו אידן וועלן זיין, [ווייל] די אַלע מקומות וואו אידן וועלן זיין וועט זיין אויסגעבויעט, [וממילא] וועט זיין יעדן שָׁבַת וועט עס האָבן אַזאַ דין ווי בעיר אחת, שמהלכין את כל העיר כולה, איז נישטאָ קיין איסור תחומין.

[ומה שהוצרכו לעננים, הוא יען כן] מ'קען עס נאָר נישט גיין [צופיסנס] אַזוי ווייט [אין איין טאַג], דאָרף מען זיי פירן דער עָנָן אַז מ'זאָל 'קענען' גיין. אָבער דער אָמֶת וועט עס האָבן 'דעם דין' [כבעיר אחת].

סח

דער ירושלמי וויל גאָר זאָגן^{מח} אַז לעתיד וועט נישט זיין קיין רשות הרבים, [ווייל] אַלעס וועט זיין מוֹקֶף, ס'וועט גאָרנישט זיין קיין רשות הרבים לעתיד. - די גאַנצע וועלט לעולם איז דאָך מוֹקֶף [בְּיָמִים], פרעגט מען דאָך די קשיא^ט [אפילו בזמן הזה] אַז ס'איז מוֹקֶף. -

סו

על כל פנים אָבער לעתיד וועט דאָך עס זיין אויסגעבויעט [ואם כן אפילו אם לענין איסור 'הוצאה' יהיה לזה דין רשות הרבים או כרמלית, אבל לענין איסור 'תחומין' יהיה הכל כבתוך העיר]. ממילא וועט נישט זיין קיין [איסור] תחומין.

סז

ועכ"פ' לרברי המדרש הנוכח, מדוייק היטב דברי הפסוק וְהָיָה "מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֻדְשׁוֹ" וּמִדֵּי שָׁבַת בְּשַׁבְּתוֹ "יבוא כל בְּשָׁר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי, כי בא הכתוב לומר שיבואו למקדש עבדו החודש בפני עצמו ועבדו השבת בפני עצמו איבערדעם זאָגט ער מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֻדְשׁוֹ און שַׁבַּת בְּשַׁבְּתוֹ. זאָגט דער מדרש (בפסיקתא הנוכח), ס'שטייט אַרויס, אַז מ'וועט גאָר נישט יוצא זיין חוּדֶשׁ מִיט שַׁבַּת [בבת אחת], ווען שַׁבַּת איז אין ראש חודש, [נאָר] אַלץ עקסטער. דאָס קאָן זיין איז טאַקע דער פֿשֵׁט זאָגט ער "בְּחֻדְשׁוֹ" וּבְשַׁבְּתוֹ", וואָרן מ'וועט עוֹלָה רָגַל זיין צוויי מָאָל [ביום אחד].^נ

^{מז} דהיינו שבעים אמה ועוד ב' שלישי אמה. שזהו שיעור הצירוף אל העיר, דאם אין מבית לבית כשיעור שבעים אמה ושייריים לזה ולזה (דהיינו ב' פעמים שבעים ושייריים, שהוא קמ"ג אמה ושליש) אז התחום מתרחב והכל עדיין נחשב בתוך העיר, כמבואר בגמרא עירובין (כג. ונו). ובשלחן ערוך (אר"ח שצח, ו-יא).

^{מח} לכאורה צ"ע, דבירושלמי עירובין (נד:) משמע להיפוך, דלחד לישנא דריש לקיש אין רשות הרבים בזמן הזה, כיון שיש הרים וגבעות המקיפין. ורק לעתיד דכתיב (ישעי' מ, ד) כָּל גֵּיא יִנְשָׂא וְהָיָה הָעֶקֶב לְמִישׁוֹר, שכל העולם יהיה כמישור, אז יהיה שייך רשות הרבים.

^{מט} עיין בירושלמי שם. ועיין בתוספות עירובין (כב: ד"ה דילמא): אבל לרבנן [דרבי יהודה] אפילו בחוצה לארץ פטור, דלא אתו רבים ומבטלי מחיצה. ותימה דלרבנן כל ארץ ישראל תעשה רשות היחיד, על ידי סולמא דצור ומתנתא דגדר (עי' בגמרא שם), ובכל נמי דמקיף לה דיגלת, ולא אתו רבים ומבטלי מחיצתן וכו'. ויש לומר דמחיצה שאינה עשויה בידי אדם לא חשיבא מחיצה כולי האי, ואפי' רבנן מודו דאתו רבים ומבטלי מחיצה. ועיין בשו"ת חכם צבי (סימן לו) שתמה על דברי התוספות אמאי הקשו רק מארץ ישראל ומבבל, ולא הוקשה מכל העולם כולו דהוי רשות היחיד לרבנן משום דהאוקיינוס מקיפו (עי' בגמ' עירובין שם). ועיין בשו"ת בית שערים (ארי"ח סימן קלב) מה שמתרין בזה, ומה שהארץ בכל ענין זה, ובביאור דברי הירושלמי שם, והדברים ארוכים ואכמ"ל.

סח

קושיא ב - בדברי המדרש הנוכח

למה רק כשחל "ראש חודש" בשבת יעלו לרגל שני פעמים
ביום אחד, ולא אמרו כן גם כשחל "יום טוב" בשבת

איי פארוואַס שטייט נישט [כשחל] יום טוב אום שבת, פארוואַס שטייט נאָר
חודש.

סט

תיריון ראשון - על קושיא ב בדברי המדרש

וויס לומר דלעולם שפיר יעלו ב' פעמים גם ביו"ט שחל בשבת, אלא שלא הוצרך להוכיחו
אפשר דאָרף נישט שטיין [כי יום טוב נלמד 'בכל וחומר' מן חודש].

ע

תיריון שני - על קושיא ב בדברי המדרש

ועוד יש לומר דלעולם ביו"ט שחל בשבת לא יעלו ב' פעמים, ושאינו "ראש חודש" שהיא מצוה שמסרו
ישראל נפשם עליה בשעת הגזירה, על כן יהיה בה חביבות יתירה גם לעתיד, לעלות עבור ר"ח בפני עצמו

[אָדער] אפשר טאָקע 'נאָר' ראש חודש [ילכו לצורך חודש בפני עצמו], ווייל מ'האָט
געהאָט מְסִירַת נַפְשָׁם דערויף [בימי החשמונאים], ווייל אידן האָבן געהאָט גרויס צער
[דערוועגן, און] ס'איז אַ מַצוּה שְׁמִסְרוּ נַפְשָׁם עֲלֵיהֶם¹, ווייל [בימי נס] חנוכה האָט מען
געוואָלט עס מְבַטֵּל זיין, און ס'איז אָנגעקומען מיט גרויס צער, [און דער אייבירשטער
האָט געהאָלפֿן] מְסִירַת גְבוּרִים בִּיד חֲלָשִׁים וְרַבִּים בִּיד מַעֲשִׂים, [און] אידן זענען געהאָלפֿן
געוואָרן, דער כַּח הַקְדוּשָׁה איז נִתְגַּבֵּר געוואָרן דעמאָלטס אין ראש חודש, ס'איז
געווען די אלע זאכן אינאיינעם [חודש שבת ומילה].
און ווען אידן זענען געהאָלפֿן געוואָרן, איז טאָקע געבליבן דער כַּח [א] נִצְחִיּוּת, ולכן
לעתיד יעלו עבור עולת החודש בפני עצמו]².

¹ ועיין זה באורך יותר, בלשון רבינו שהועתק להלן בסוף הערה נב.

² עיין בגמרא שבת (קל:): תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליה למיתה בשעת
גזרת המלכות, כגון עבודת כוכבים 'ומילה', עדיין היא מוחזקת בידם. וכל מצוה שלא מסרו ישראל עצמן עליה
למיתה בשעת גזרת המלכות וכו', עדיין היא מרופה בידם.

וכן הוא בספרי (ראה, פסקא כד): רבן שמעון בן גמליאל אומר, כל מצוה שְׁמִסְרוּ יִשְׂרָאֵל נַפְשָׁם עָלֶיהָ בשעת
השמד, נוהגים אותה בפרהסיא, וכל מצוה שלא מסרו ישראל נפשם עליה בשעת השמד, עדיין היא מרופה בידם.
ועיין בר"ן (שבת כב. מדפי הר"ף) בענין אלישע בעל כנפים שמסר נפשו על הנחת תפילין בשעת הגזירה,
שכתב זו"ל: ואם תאמר אם כן היכי מסר נפשיה ומנח [תפילין], כיון שאינו מחויב בדבר נמצא מתחייב בנפשו.
יש לומר שאף על פי שאינו מחויב ליהרג על קיומיה, אפילו הכי רשאי למסור נפשו עליה, ומקבל שכר. שְׁכַל
מַצוּה שְׁמִסְרוּ יִשְׂרָאֵל נַפְשָׁם עָלֶיהָ בשעת הגזירה, מוחזקת בידם, ומקבלין עליה שכר הרבה. ואמרו בבראשית
רבה (ויק"ר לב, א) מה לך יוצא ליסקל, על שמלתי את בני, מה לך יוצא ליצלב, על שנטלתי את הלולב. וכן מצינו
בדניאל שמסר עצמו על התפלה שהיא דרבנן.

² ועיין תיריון אחר לזה בס"ג ראה תשכ"א (שבת ר"ח אלול), שמביא שם רבינו דברי הפסיקתא דלעיל, ואח"כ
אמר רבינו זו"ל: מילא וויאזוי ס'וועט מעגן זיין אום שבת, מסתמא האלט ער אפשר אז ס'איז מקץ מחיצות, צי
ס'איז אזוי ווי איין מְחִנָּה, ס'איז דא א״ף דעם תירוצים אודאי (עיין דברי יואל לחנוכה, אות עט). אזוי ווי מ'פרעגט
ביי מְחִנָּה יִשְׂרָאֵל אום שְׁבַת [של מתן תורה] זיי זענען קְזָרוּ לְאַחֲזִירָהֶם און זענען צוריק געקומען, ס'איז דא
תירוצים, ווי דער פנענח רזא זאָגט דאָרט (בפרשת יתרו, ועיין עיין יעקב שבת פח:).
[נאָר] לכאורה איז דאָך אַ [אָנדרערע] קשיא, נאָך וואָס [פּעלט דאָס א״יט], מ'קען דאָך שוין דאָרטן בלייבן ביז
איבער שְׁבַת.

נאָר וואָס זשע דען, יעדע קדושה ברויך אַן הִמְנָה. [ולכן] וואָס אַ איד טוט וועגן שְׁבַת מוז זיין בְּכֻנָּה
לְצוּרְף שְׁבַת. [דכן הוא בכל מצוה] יעדעס האָט אַן אָנדרען שְׁרָשׁ בְּגִבְהַי מְרוּמִים, אַלעס אַ כְּנֻנָּה, יעדע מְצוּה, יעדע

עא

וכעין זה מצינו ביוסף הצדיק, דיען שנתנסה בנסיונות קשים, לכן מכונה מדת הקדושה על שמו, יותר מעל צדיקים אחרים

[והוא כעין וואָס] מ'זעט [בספרים אז] ביי יוסף הצדיק²¹ שטייט דאָך דער מִדָּה [מדת יסוד. און] דער אָמֶת זענען דאָך אַלע געווען [קדושים], זיי האָבן אַלע נישט פּוֹגֵם געוועזן, יעקב אבינו מיט די אַלע שבטים, [וואס כן לכאורה] פאַרוואָס איז יוסף הצדיק מְכֻנָּה אויף דער מִדָּה.

נאָר ווייל ער האָט געהאַט מער נְסִיוֹנוֹת, ביי אים האָט זיך דער פֶּעל דָּכָר פאַרלייגט אויף אים. [און] דאָרטן וואו דער כח [הטומאה] - דער פֶּעל דָּכָר, און דער כֹּחַ הַרְשָׁעָה - האָט זיך פאַרלייגט, און ער האָט זיך מִתְגַּבֵּר געווען אין דעם, איבערדעם איז די מִדָּה מְכֻנָּה אויף אים.

עב

וכן מצינו דרייקא בזכותו של יוסף הצדיק נגדרו כל ישראל בעריות, אף שכל הצדיקים היה זכותם גדול בוה, והוא יען כי יוסף הצדיק מסר נפשו על ענין זה בשעת הצרה והנסיון

[וכעין זה מצינו] ס'שטייט דאָך²² [אז] יוסף גָּדַר עצמו מן העריות ונגדרו כל האנשים בזכותו, זעט דאָך אויס אַז ער האָט געגעבן דעם כֹּחַ [פאַר אַלע אידן]. לכאורה פאַרוואָס האָט יעקב אבינו נישט איבערגעלאָזט דעם כֹּחַ, און אַלע הייליגע שְׁבָטִים, זיי האָבן דאָך אויך קיינמאָל נישט פּוֹגֵם געוועזן. יעקב אבינו האָט דאָך גאָר געזאָגט (ויחי מט, ג) כֹּחִי וְרֹאשִׁית אוֹנִי, שטייט דאָך בְּפִרוֹשׁ אַז ער איז דער מקור [הקדושה בזה].

עֲשִׂיה, סיי אין פִּנְיָמוּת און חִצּוֹנִיּוּת, אַלעס דארף זיין מְקֻדָּשׁ לְשֵׁם אוֹתָהּ הַמְצָוָה, אפילו אויף אַ מְצוּה אחרת איז שוין [דאָ די סברא] בַּת מִינָהּ מְחַרֵּב בָּהּ שְׁלֵא בַּת מִינָהּ לֹא מְחַרֵּב בָּהּ [ובחיים ג.], [דַּבַּת מִינָהּ] איז נאָך האַרבער. איבערדעם ביי די תְּקִיעוֹת אַז ס'ווערט אַן אַנדער קול, איז נישט קיין הֶפְסֵק ווען מ'הערט, אָבער אַן אַנדער קול לְשֵׁם מְצוּה דאָס שְׁאֵרֵשׁ שוין, דאָס איז מִפְסִיק, [ווייל] מ'מוז מְכַן זיין 'לְאוֹתָהּ' מְצוּה. ביים לְשִׁמָּה [פון] קֶרֶבֶנּוֹת מוז זיין אויף 'דעם' קרבן, כאַטש יענעם איז אויך קודש (ע"ר ר"ן ראש השנה יא: מרפי ה"ר"ף).

ממילא די הִשְׁתַּחֲוִיָּה און דאָס קומען [בחוודש ושבת], דאָס 'קומען אַליין' אַהֲרִן [זייענדיג] געפֿירט מיט עֲנָנִים, האָט מען געדאַרפט צו קומען מיט אַ כְּנָה לְצוֹרֵךְ 'אוֹתָהּ' מְצוּה, לְצוֹרֵךְ אוֹתָהּ קדוּשָׁה, און אַז מ'פֿירט דאָ אָפּ ס'איז אינאיינעם, איז דאָך שוין אין עוֹשִׁין מְצוֹת חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת [ענין תוספות מועד קטן ח.], איז דאָס מְצוֹת מְבַטְלוֹת זֶה אֵת זֶה. [ולכן] מוז מען עקסטער פֿירן, קודם פֿירט מען לְצוֹרֵךְ שָׁבֶת, דעמאָלטס האָט מען אינזיין נאָר שָׁבֶת, און ווען מ'פֿירט לְצוֹרֵךְ ראש חודש איז מען געקומען מיט 'דער' כוונה, האָט מען אינזיין געהאַט נאָר ראש חודש, אזוי זעט דאָך אויס, אזוי מוז איך זאָגן.

יהיה איך שיהיה, אָבער דעם זאָגט ער אַז מ'האַט געפֿירט עקסטער פאַר שָׁבֶת. דאָס קען זיין איז דער פֿשֵׁט - כ'הָאָב שוין דאָס לאַנג געזאָגט (ויעין מזה לעיל באות טז) - וואָס מ'זאָגט [בהפסות] שבת ראש חודש, [וְהָיָה מִדִּן] שָׁבֶת 'בְּשָׁבֹתוֹ' [ומדן] חֲדָשׁ "בְּחֻדְשׁוֹ", דַּכְל ענין צריך להיות] מיט זיין כְּנָה לְהוֹיֹת וואָס ס'איז ראוי לאותו דבר, מ'וועט נישט אויסמישן - מיט איין הוֹלָכָה וְהִבָּהּ וועט מען ברענגען מיטן עֲנָן - שבת מיט ראש חודש, נאָר עקסטער חֲדָשׁ "בְּחֻדְשׁוֹ", [ווייל] אַז נישט איז דאָך עס נישט לְשֵׁם זֶה, אַז ס'איז אַ שׁוֹתָפוֹת וכו'. איבערדעם זאָגט ער חודש בחדשו ושבת בשבתו, ס'זאָל זיין [די כוונה] דירעקט פאַר חודש און פאַר שבת, ס'זאָל זיין דער "יְבוֹא" כָּל בִּשְׁרָה, דאָס "קומען" לְהִשְׁתַּחֲוֹת לפניו יתברך שמו, זאָל זיין בְּכֻנָּה רְצוּנָה וּמְכֻנָּת פאַר חוֹדֶשׁ און פאַר שָׁבֶת.

²² נראה שכוונת רבינו בקישור ענין זה ליוסף הצדיק, כדי להמשיך להדרוש גם קצת ביאור בפרשת השבוע שהוא פרשת מקץ, דמיירי מענין יוסף הצדיק שנתעלה לגדולה מתוך צרתו, בזכות גודל קדושתו [ונכמו שמבאר רבינו בדורות אחרים, ומהם בס"ג וישב תשי"ד] (לשון קדשו קונטרס רטז).

²³ בויקרא רבה (לכ, ה): רבי הונא בשם רבי חייה בר אבא אמר, שרה אמנו ירדה למצרים וגדרה עצמה מן הערוה, ונגדרו כל הנשים בזכותה. יוסף ירד למצרים וגדר עצמו מן הערוה, ונגדרו ישראל בזכותו. אמר רבי חייה בר אבא כדאי היה גדרו ערוה בעצמו שנגאלו ישראל על ידו.

נאָר וואָס דען, אויף יוסף הצדיק האָט זיך מער פאַרלייגט דער כַּח הַרְשָׁעָה בפרט, מער ווי אויף אַלע. [ועל כן הגין זכותו ונשפּע כח קדושתו בזה לכל ישראל].

עג

אפשר טאַקע פאַרדעם איז געווען דאָס ענין [שנתנסה יוסף, יען כי הוא מדתו, וכדי שתעמוד זכותו לכל ישראל].

ס'איז נישט געווען קיין פֿשוט'ע זאך, מ'האָט זיך פאַרלייגט מיט אַלע כוחות העליונים, האָבן זיך פאַרלייגט דער ס"מ מיט אַלע חֲזִלוֹת זיינע⁷⁷.

און דאָרט וואו מ'פאַרלייגט זיך, דאָס איז דאָס שווערסטע. [און איבערדעם איז דאָרט] דער גרעסטער כַּח [וזכות], אַז דער אייבערשטער העלפט מ'איז זיך מִתְגַּבֵּר, האָט מען אין דעם ענין מער כַּח פון די אַלע וואָס מ'האָט זיך נישט דירעקט פאַרלייגט [אויף זיי].

אַלע [צדיקים] האָבן געהאַרעוועט דערויף, אָבער אַינז דומָה אַז מ'האָט געמוזט דורכגיין [נסיונות קשים, און] מ'האָט געדאַרפט האָבן אַזאַ מְסִירַת נַפֶּשׁ [לעמוד בנסיון].

[ולכן ביוסף הצדיק וואָס] אויף אים האָט זיך מער פאַרלייגט, ליגט אין דעם מער כוחות [הקדושה, און] גרעסער.

עד

און פאַרוואָס איז עס ביי'ן אים גראָד [=דייקא] געשען? דאָס האָט דאָך אַלעס אַ טעם, ווייל יעדער לויט זיין שוַרֵשׁ נִשְׁמָה, לויט זיין תְּכוּנַת הַנֶּפֶשׁ [כך הם נסיונותיו], איבערדעם האָט מען זיך אויף אים פאַרלייגט.

עה

ולכן גם בענין "ראש חודש" וענין "השבת", יען שמסרו נפשם עליהם בימי היונים, לכן יהיה לזה חשיבות מיוחדת לעתיד לבא, מה שלא מצינו בשאר ימים טובים שלא נגזרה עליהם הגזירה בשעת הגלות

איבערדעם דאָס איז דער ענין קען זיין ביי ראש חודש אויכעט [מה שלעתיד יעלו לרגל עבור החודש בפני עצמו, מה שאין כן בשאר ימים טובים שיחולו בשבת].

ווייל ביימי היינטיג האָט מען געהאַט אויף דעם מְסִירַת נַפֶּשׁ, אויף חודש [ושבת], איבערדעם חודש און שַׁבַּת וועט מען עוֹלָה רָגֵל זיין [עקסטער], מ'וועט קומען אין בית המקדש עוֹלָה רָגֵל זיין, איבערדעם מדי חודש בחודשו ומדי שַׁבַּת בשַׁבָּתו וועלן אידן עוֹלָה רָגֵל זיין.

עו

ביי רָגֵל [=יום טוב] איז דאָך "מן התורה", ביז היצט איז אויך געווען. אָבער [בחדש ושבת] אַז מ'זאָל דאַרפן צוויי מאל און מ'וועט נישט יוצא זיין [בבת אחת], פאַרוואָס קען מען נישט יוצא זיין אויפאמאל, מ'קען דאָך עוֹלָה זיין אויף ביידע [בבת אחת], אַז מ'איז עוֹלָה רָגֵל און מ'איז שוין דאָרטן, ווערט דאָך [שוין] נתקיים די מִצְוָה [פאַר ביידע ענינים].

⁷⁷ ועיין בדברי רבינו בסעודת כ"א כסלו תשי"ד (לשון קדשו קונטרס רטו, אות לג) שמבאר שהיה על יוסף התגברות גדולה של כח הקשפים, ולזה הרצון לנוס מפניה.

מ'וועט אָבער עקסטער מאַכן, 'עקסטער' טון, נאַכאַמאָל קומען, אַן עקסטערע
מַצָּה, [כדי] ס'זאָל נישט נכלל ווערן אינאיינעם חוּדש מיט שַׁבָּת, אפשר קען זיין [לפי
האמור] ווייל ס'איז טאַקע [סיי דער "חודש" און סיי דער "שבת"] פון די מַצּוֹת וואָס מ'האַט
זיך פאַרלייגט ווען ס'איז געווען דער נס חֲנוּכָּה, [און] מ'האַט געהאַט אידן [דערויף]
גרויס מְסִירַת נֶפֶשׁ, דערפאַר האָבן זיי געהאַט די גרויסע יְשׁוּעָה, דער בורא כל
עולמים האָט זיי מאַיר עינים געווען.

עז

סיום התורה - וברכת הקודש

[ולפי שמסרו נפשם גם על גזירות החכמים, לכן בנס חנוכה] האָט מען געוויזן אפילו די
מַצּוֹת "דְּרִבְנָן" אויכעט, [לפי שהיה להם] דער גרויסער מְסִירַת נֶפֶשׁ פאַר אַלעמען, [ולכן]
וועט דאָס האָבן אַ כֹּחַ [מיוחד לעתיד לבא, שעל ידי הארת נרות חנוכה נזכה לאורו של משיח].
ס'שטייט דאָךְ¹¹ [טאַקע] אַז די נְרוֹת זענען מאַיר [דעם אור הגאולה], ס'איז אַ חֲכָמָה
אויף די ימֹת הַמְּשִׁיחַ.

עח

אַז דער בורא עולם זאָל העלפן מ'זאָל די זְכִיָּה האָבן מאַיר עיני יִשְׂרָאֵל צו זיין,
הקדוש ברוך הוא זאָל דערלייכטן עיני יִשְׂרָאֵל.
מ'זאָל זוכה זיין צו זען די יְשׁוּעָה שְׁלֵמָה וְאַמְתִּית, און די גְּאוּלָּה אַמְתִּית,
בְּהַתְּגַלּוּת כְּבוֹד שְׁמִים עֲלֵינוּ, במהרה בימינו אמן.

¹¹ בתנחומא (תצוה סימן ח): בזכות אותו הנר אני מביא לכם מלך המשיח שהוא משול כנר, שנאמר (תהלים קלב, יז)
שָׁם אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עֶרְכָתִי נֵר לְמִשְׁיחִי.
ובויקרא רבה (לא, יא): בזכות להעלות נר תמיד (אמור כד, ב), אתם זוכים להקביל פני נרו של מלך המשיח. מה
טעם, (תהלים קלב) שָׁם אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד וגו', ואומר (תהלים קכב, א) שְׁמַחְתִּי בְּאִמְרִים לִי בֵּית ה' גִּלְיָה.
ועיין בבני יששכר (חנוכה ב, ת. ועוד בכ"מ), דעל כן קראו לימים האלה חֲנוּכָּה, שהוא חינוך וְהַגְלָה על גאולה
העתידה.

